Эхэ найхан чөтагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-нээ гарана

Бүгэдэ аридий газетэ

1995 ИЮЛЬ 26
Зунай дунда хара морин нарын 29
СРЕДА
гарагай 4
№ 137 (19231)
Газетын сэн
Хэлсээтэ сэн

Редакторай булан

ҮНӨӨХИЛ ЗАНДАА ҮЛЭХЭ ГҮБДИ?

2

...өөр сагта найн байдалтай нальба-...уд гэжэ бии юм аал? Үгыл ...Юуб гэхэдэ, яагаадшье абаад ха-...болоо гээд, манай ажабайдалда ...ын унагга дуналга улам гүнзэ-...ургэдэнэ гээд лэ харахаар ха юм. ...ээ хэблэл болоод полиграфиин ...тар муу байдалда орохондонь гай-...о аал?

...ншалан хэлэхэ болоо haa, илан-...полиграфиин байдалда ушарhан ...доройтоги байдал үнэ холоhоо ...набагшаяа абанхай. Юуб гэхэдэ, ...50-яад онуудhаа хойшо республи-...ка болон аймагуудай типографинуу-...дыгаа шэнэдхэхэ талаар үндэhэл-...шидхэхы удха шанартай ямар нэ-...мжээнүүд огто абтаагүй байна ...

...ааяа мүнгэнэй халта үлүү ...юм haань, нэгэ хэды шэнэ ма-...худалдажа аваад таондаг, дан ...шарнуудыень hэлгэдэг байгаа. ...манай типографинуудта байhан ...хүхезрэлгэнүүд хуушарhаар хуу-...ааа, мүнөө булгадаа шахуу гансал ...гайхал түрүүлмэ зүйлнүүд болоод ...

...980-яад онуудай эхин багаар Со-...болон Ленинэй нэрэмжэтэ гудам-...ууда оршодог газетэ-журналуудай ...ные амяарлажа, КПСС-эй обко-...хаблюдэй мэдэлдэ үгөөд, партиин ...болоод ЦК-гай Хэрэгүүдые эрхи-...управленийн асаря ехэ арга бо-...луудые хэрэглэн, шэнэ сагтаа гүй-...ирхэусаhан типографи бии болгохо ...боломожо байhан юм. Тэд тэрэ ...ергэдэнгүй үлөө бэлэй. Мүнөө ха-...hаа ондоо юун байхаб даа?

...компьютер хэрэглэн, hонинуу-...болон сэтгүүлнүүдые барлаха сагаа ...энэниие гүйсэд ойлгонгүй ...табди. Хажуугаарнь энэ хэрэгтэ ...зөөри гаргашалха гээшэ хэрэг ...ой ойлгохогүй зоной ябадал гээд ...одоог байгаа ха. Соёл, элүүрые ...алга, эрдэм hуралсал хангалгада ...лэ хандадаг саг байгаа. Мүнөө ...муу болонхой...

...мүнөө манай типографиин байдал бү-...росси соогоо эгээл ахир юм. Энээн ...гаа мэдэжэ байбашье, мүртэй юу-...гүй байhамнай тон голхоролтой. ...ушарта түрэн түрын туналамжа ...лагтагүй хэрэгтэй. Юуб гэхэдэ, ...тухэлэн hонинуе барлан гаргадаг ...гинса машина хэдэн миллиард сэн-...болоод байна ха юм. Харин манай ...публиканска типографи мүнөө сагаа ...ын түхеэрэлгэнүүдээр дүүрэнээр ...ыгы тулада хэды шэнээн мүнгэн ...хэрэгтэй болохоб?

...мүнөө худэлжэ байhан аймагуудай ...нэн республиканска типографинууд-...00 шахуу хүн ажаллана. Тэдэнэ-...хүсөөр 1994 оной турша соо 2,3 ...лиард түхэригэй продукци үйлэдбэ-...гдөө. Энэнь 1993 оной хиhоо 1,7 ...лиард түхэригөөр ехэ болоно. Ха-...байша оной түрүүшын хахад жа-...2,7 миллиард түхэригэй продукциин ...гдаашье haань, иимэ горитой ур-...ааа туйлагдаа гэхэ хүн олдохогүй ...сэнгүүдэй улам ургаhанhаа болэ-...иимэ ургалта болоо бшуу.

...мүнөө үедэ республикын типографи-...ые федеральна зөөри бэшэ, харин ...Республикын зөөри болгохо та-...хамжээнүүд абтана. Тиигэжэ тэдэ-...ымсэлхэ ...ровалха талаар ...акционероз... ...гарид хараалагдан.

...предприятиие ...лhон директистай ...ануд. Хэблэгшэд бүүд угаа олон. ...мэрилэгшэд нэгэ акционойто-Байгалай ...ган түхэриг түлэхэ гэгдахада, түлэ-...а алдахагүйе ...ха юм.

...Энэ ушарта хэдэн hараад, верстальные ...адагүй, тэрэнь бага, юн бусад хү-...эгшэд иимэ акциниуудын түлөө 152 ...алдажа абаха болоноб? гэнтэ тодо-...ошохо бүри энэ сэн дэ...

...гаха гэжэ онсолхо ...до салингаа ...имэйэ болгоомжолхо, ...хүдэлмэ-...дөөд үзэхэ шухала гээд ...айшан гээд ...Гэхэ гуура, жэшээнь, ресигээдшье ...лографи тухай хэлэхэ болоhоо, улам ...ние үмсэлэлгэ гүрэнэй хүрэнэ. ...Бурад үнэн» болоод «Бур hайнаар ...эгдана.

...ншаглаа. Ханарадаа ба...удаа гаража байдаг бэ-...дэй тусхай хуудаhан ...агшад зүбшэнэ, дурад-...шүүмжэлнэ» гэhэн нии-...шаг доро үгтэбэ. Бү-...вторнууд: «Хүндэтэ нэ-...эргэ олгомоор». О. Бу-...: «Үндэр hаhан сэнтэй ...

...ЛСАГТЫ:

...Н. Ермоев, А. Бал-...Булгадаа дэмжэдэг ...Цудаев: «Эхэ-Ге-...фото-мэдээсэл. В. ...«hүүлшын да-...дэхэн даа». С. Тю-...«Үнэрнэн жолнуу-...ай ашаан». М. Цы-...«hонирхолтойгоор ...

...ө сагта hайн байдалтай hалба-...уд гэжэ бии юм аал? Үгыл ...Юуб гэхэдэ, яагаадшье абаад ха-...болоо hаа, манай ажабайдалда ...ын унагга дуналга улам гүнзэ-...ургэдэнэ гээд лэ харахаар ха юм. ...ээ хэблэл болоод полиграфиин ...тар муу байдалда орохондонь гай-...о аал?

...ншалан хэлэхэ болоо haa, илан-...полиграфиин байдалда ушарhан ...доройтоги байдал үнэ холоhоо ...набагшаяа абанхай. Юуб гэхэдэ, ...50-яад онуудhаа хойшо республи-...ка болон аймагуудай типографинуу-...дыгаа шэнэдхэхэ талаар үндэhэл-...шидхэхы удха шанартай ямар нэ-...мжээнүүд огто абтаагүй байна ...

...ааяа мүнгэнэй халта үлүү ...юм haань, нэгэ хэды шэнэ ма-...худалдажа аваад таондаг, дан ...шарнуудыень hэлгэдэг байгаа. ...манай типографинуудта байhан ...хүхезрэлгэнүүд хуушарhаар хуу-...ааа, мүнөө булгадаа шахуу гансал ...гайхал түрүүлмэ зүйлнүүд болоод ...

...980-яад онуудай эхин багаар Со-...болон Ленинэй нэрэмжэтэ гудам-...ууда оршодог газетэ-журналуудай ...ные амяарлажа, КПСС-эй обко-...хаблюдэй мэдэлдэ үгөөд, партиин ...болоод ЦК-гай Хэрэгүүдые эрхи-...управленийн асаря ехэ арга бо-...луудые хэрэглэн, шэнэ сагтаа гүй-...ирхэусаhан типографи бии болгохо ...боломожо байhан юм. Тэд тэрэ ...ергэдэнгүй үлөө бэлэй. Мүнөө ха-...hаа ондоо юун байхаб даа?

...компьютер хэрэглэн, hонинуу-...болон сэтгүүлнүүдые барлаха сагаа ...энэниие гүйсэд ойлгонгүй ...табди. Хажуугаарнь энэ хэрэгтэ ...зөөри гаргашалха гээшэ хэрэг ...ой ойлгохогүй зоной ябадал гээд ...одоог байгаа ха. Соёл, элүүрые ...алга, эрдэм hуралсал хангалгада ...лэ хандадаг саг байгаа. Мүнөө ...муу болонхой...

...мүнөө манай типографиин байдал бү-...росси соогоо эгээл ахир юм. Энээн ...гаа мэдэжэ байбашье, мүртэй юу-...гүй байhамнай тон голхоролтой. ...ушарта түрэн түрын туналамжа ...лагтагүй хэрэгтэй. Юуб гэхэдэ, ...тухэлэн hонинуе барлан гаргадаг ...гинса машина хэдэн миллиард сэн-...болоод байна ха юм. Харин манай ...публиканска типографи мүнөө сагаа ...ын түхеэрэлгэнүүдээр дүүрэнээр ...ыгы тулада хэды шэнээн мүнгэн ...хэрэгтэй болохоб?

...мүнөө худэлжэ байhан аймагуудай ...нэн республиканска типографинууд-...00 шахуу хүн ажаллана. Тэдэнэ-...хүсөөр 1994 оной турша соо 2,3 ...лиард түхэригэй продукци үйлэдбэ-...гдөө. Энэнь 1993 оной хиhоо 1,7 ...лиард түхэригөөр ехэ болоно. Ха-...байша оной түрүүшын хахад жа-...2,7 миллиард түхэригэй продукциин ...гдаашье haань, иимэ горитой ур-...ааа туйлагдаа гэхэ хүн олдохогүй ...сэнгүүдэй улам ургаhанhаа болэ-...иимэ ургалта болоо бшуу.

...мүнөө үедэ республикын типографи-...ые федеральна зөөри бэшэ, харин ...Республикын зөөри болгохо та-...хамжээнүүд абтана. Тиигэжэ тэдэ-...ымсэлхэ ...ровалха талаар ...акционероз... ...гарид хараалагдан.

...предприятиие ...лhон директистай ...ануд. Хэблэгшэд бүүд угаа олон. ...мэрилэгшэд нэгэ акционойто-Байгалай ...ган түхэриг түлэхэ гэгдахада, түлэ-...а алдахагүйе ...ха юм.

...Энэ ушарта хэдэн hараад, верстальные ...адагүй, тэрэнь бага, юн бусад хү-...эгшэд иимэ акциниуудын түлөө 152 ...алдажа абаха болоноб? гэнтэ тодо-...ошохо бүри энэ сэн дэ...

...гаха гэжэ онсолхо ...до салингаа ...имэйэ болгоомжолхо, ...хүдэлмэ-...дөөд үзэхэ шухала гээд ...айшан гээд ...Гэхэ гуура, жэшээнь, ресигээдшье ...лографи тухай хэлэхэ болоhоо, улам ...ние үмсэлэлгэ гүрэнэй хүрэнэ. ...Бурад үнэн» болоод «Бур hайнаар ...эгдана.

ХҮНДЭТЭ НЭРЭ ЗЭРГЭ ОЛГОМООР

Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай инвалидуудай республиканска госпитальдо врач-уролог Даши-Нима Дылгыровичайе аргалуулhан зон олон. Тэрэнэй мэргэжэл шадабариин, ехэ дүй, дүршэлтэй, эмтэй, домтой гарнуудайнь ашаар бидэнэр, дайнай болон ажалай ветерануд, үбшэ зоболонhоо hаланабди. Зарим нүхэднай (Б. Р. Ганжуров, С. Н. Намжилон болон бусад) хүндөөр үбдэжэ, госпитальдо ороод, хирург Аюшиевай, бусад эмшэдэй мэргэжэл шадабариин ашаар хүл дээрээ гараhан байна. Эдэ эмшэдэй аргалhан үбшэнтэд хэдэн зуугаад юм.

Госпитальдо аргалуулhан хүнүүдэй бэшэhэн баярай үгэнүүдые уншагшадай анхаралда дурадханабди. Жэшээнь, Закаменскhаа ерэhэн Нина Тимофеевна Будунова 1995 оной июниин 16-да нигэжэ бэшэhэн байна: «Июниин 6-да хирург Д-Н. Д. Аюшиев минии ами наhые абараа... Даши-Нима Дылгыровичэй эрхыдээ эмтэй, долёо-бортоо домтой гарнуудынь намайе үхэлэй hабарhаа аргалаа. Таниие бүхы республикэмнай мэдэдэг. Танай абарhан захааминаархин баяр баясхалан хүргэнэ». Улаан-Үдын авиазаводой поселогто ажаhуудаг Л. А. Пестерев 1990 оной май соо госпитальдо аргалуулhан байна. Тэрэнэй бэшэhэн баярай үгэнүүдые дүрдэг: «Мэргэжэл шадабариинь түлөө, үбшэн зонло анхаралтайгаар, энэрхы зөөлэнөөр хандадаг байhанайнь түлөө Даша Дылгыровичтэ үнэн зүрхэнhөө баяр хүргэнэб. Үбшэниие тодоор элирүүлхэ, зүбөөр, аша үрэтэйгөөр эмнэхэ бэлиг шадабариень тэмдэглэхэ хүсэлтэйб». Дайнай инвалид 84 наhатай И. В. Трухин иигэжэ бэшэнэ: «Врач-уролог Даша Дылгыровичайе минии ами наhые абараа. Намда операци хэрэгтэй байгаа. Хирург Аюшиевай хэhэн операциин hүүлээр дахин хүл дээрээ бодоо hэм. Олон зоной ами наhа абарhан хирург Аюшиев мэтын хүнүүдые ёhотоор сэгнэхэ, хүндэлхэ, шагнаха тухай засагай зургаануудые гуйха байнаб» (1991 оной ноябрь).

Олон ондоо яhатан энэ хирургда аргалуулhан байна. Сэрэгшэ-интернационалист Курманбек Усенов Даша Дылгыровичтэ «эмтэй, домтой, энэрхы зөөлэн гарнуудайнь» түлөө баяр хүргөөд, харюусалгатай, буянтай ажалдань амжалта хүсэнэ.

Үбшэнтэдэй түрэлхидынь, үри хүүгэдынь Даша-Нима Дылгыровичтэ мүн лэ баяр хүргэнэ: «Василий Карпович Ефимовэй түрэлхид, дүтынь хүнүүд Даша Дылгыровичайе Аюшиевта, госпитальдо хүдэлдэг бусад эмшэдтэ бүхы hаналаа табижа ажалладаг, үбшэн зониие hайнаар эмшэлдэг байhанайнь түлөө халуун баяр баясхалан хүргэнэбди. Шура, Лида, Коля, Степа, Лева, Володя, Галя хүүгэдынь, бүхы ашанарынь» (1993 оной октябриин 8).

Госпиталиин хирургическа таhагайхид Д-Н Д Аюшиевые ехэ хүндэлдэг юм. 5 жэлэй хугасаа соо 80 гаран хүн баярай үгэнүүдые «Hанамжануудай дэбтэртэ» бэшэhэн байна. Энэ баримта эрхим ажалыень ялас гэмээр гэршэлнэ бэшэ аая? Тиимэhээ бидэ, бүлэг ветерануд, Даша-Нима Дылгыровичайе Аюшиевта «Буряад Республикын габьяата врач» болон «Россин Федерациин габьяата врач» гэhэн хүндэтэ нэрэ зэргэнүүдые олгохо тухай Элүүрые хамгаалгын министерствын хүтэлбэрилэгшэдэй урда зууршалнабди. Энэ манай бэшэгтэ республикын Элүүрые хамгаалгын министерствын үгэhэн харюуе «Буряад үнэн» hониндо толилхые гуйнабди.

Н. БАЛДИН,
А. РАДНАЕВ,
С. НАМЖИЛОН,
В. ШМЕЛЕВ,
Ф. ХОНГОРОВ,
Ф. КОНСТАНТИНОВ,
С. БУДАЕВ,
Б. ГАНЖУРОВ,
ажалай ветерануд,
дайнай инвалидуд.

БУРЯАД ХЭЛЭНЭЙ ХЭШЭЭЛНҮҮД ХЭРЭГТЭЙ

1993 ондо Улаан-Үдэ хотын 27-дохи политехническэ лицейдэ нэгэдэхи «В» классай hурагшад буряад хэлэ үзэжэ эхилhэн юм.

Манай Цырегма басаган тэрэ класста hурадаг байжа, буряад хэлэнэй хэшээлнүүдые ехэ хүлеэдэг hэн. Даабариннуудыень саг-соонь дүүргэхэ гэжэ оролдодог бэлэй. Хэшээлнүүд тухай басаганайнгаа hонирхолтойгоор хөөрэхэдэнь, би өөрөө харахаяа ошоо hэм. Үнэхөөрөөшье, ялдамхан залуу багша Туяна Бадмаевна Базаровае hайшаахаар байгаа. Үхибүүдтээ наадажа, хатаржа, дүүлажа байгаад, хэшээлээ ябуулаа hэн. Неделиин 4 часай хэшээлнүүдые Туяана Бадмаевна оролдожо үнгэргэнэ. hурагшадай зураhан зурагуудые харуулан, гэр бүлэ тухайнь асуужа, ярианай буряад хэлэндэ hургадаг байба.

Нэгэтэ тэрэ классай ород хүбүүнэй эжы энеэбхилэн: «Хүбүүмнай ород хэлээр «сурба» абана, буряадаар ганга «4, 5-аар» hурана, тэд буряадааршье hайнаар мэдэдэг болог лэ даа»,— гэ бэлэй. Цырегмагай нүхэд ород басагадынь мүнөөшье болотороо «Сайн байна!» гэжэ мэндэшэлдэг. Басагамнай «эрхим hурагша» гэhэн шан — медальоноо хандаа үлгөөд байдаг.

Харин буряад хэлэнэй хэшээлнүүд нэгэл жэлэй туршалга болоод дүүрээ. Мүнөө 27-дохи лицейдэ буряад хэлэ үзэдэггүй.

Тиигэбшье үхибүүд сэдьхэлдээ буряад хэлэнэй хэшээлнүүдые мартахагүй гэжэ hананаб. Hуралсалай жэлэй түгэсхэлдэ багшанар Туяна Бадмаевна Базарова, Туяна Бадмаевна Баирова үхибүүдээ этнографическа музей абаашаа hэн. Тэндэ хараhан юумэнүүд тухай мүнөө хүүгэднай hанан hанан хөөрэлдэдэг, тэндэhээ ябаараа Восточнойе бусаhаяа мэдэдэггүй.

Тиимэhээ 27-дохи лицейн нэгэдэхи «В» классай hурагшадай гэртэхинэй зүгhөө буряад хэлэ заahан багша Туяна Бадмаевна Базаровада буряад хэлэнэй хүүгэнэб. Саашадаа буряад хэлэнэй хэшээлнүүд үнгэргэдэдэг болохо гэжэ найданабди.

Түрэлхидэй зүгhөө
М. ЦЫБЕНОВА.

Үншагшад зүбшэнэ, дурадхана, шүүмжэлнэ

ҮНДЭР hАhАН СЭНТЭЙ БАЙГ!

Хэбэд номин Хэжэнгын хойморто Новокижингинск гэжэ тосхондо дайнай ба ажалай инвалидуудые эмшэлжэ, хүл дээрэнь бодхоохо, бэеын тамирые hэргээхэ түб 1994 оной июлиин нэгэнhээ хүдэлжэ эхилhэн юм.

Энэ түбые бии болгохо талаар манай республикын Хүн зониие социальна талаар хамгаалха министерствын үүргэ ехэ гээд тэмдэглэлтэй. Юуб гэхэдэ, энэ тосхондо байhан больница Шэтын областиин мэдэлтэй байhан гэжэ hануулая. Hүүлэй үедэ тэрэнэй hалаха, hандарха болодохонь, манай министерство өөрдээрээ даажа, инвалидуудые амаруулха ба эмшэлхэ түб болгоhон байгаа.

Бидэнэр 46 инвалидуудые 1 үдэрэй турша соо эндэ яhала hайнаар амараад, эмшэлүүлээд, түрэл нютагаа урматай зориггойнууд бусабабди. Түс түбэй эмшэдые дээдэ гарай аргашад гээд онсолон тэмдэглэгдэхэ. Эндэ байжа эмшэлүүлhэн зон дахинаа түрэhэн шэнги болоод, нютаг нугануудаа бусаа. Түмэн жэлнүүд соо суурхажа байhан түбэд эмшэдэй аргые хэрэглэн, хүн зониие эмшэлжэ эхилhэн врач Наталья Павловна Недорезованай ажалаарнь омогорхон, hайхашаан эмшэлүүлээбди. Олон жэлдэ үбшэлhэн, зобоhон зониие олоорнь эдэгээжэ байхадаа, ажалдаа урматай зориггой, ажабайдалай арюухан уга харгыда ябыш даа гэжэ юрөөнэбди.

Эндэ хүдэлжэ байгшад булгадаа хүндэмүүшэ, ёhотой иимэ газарта хүдэлхэ зон сугларанхай. Иимэ hайнаар хандажа ба эмшэлжэ байhандань хойто жэлдээ дахинаа ерохэоди гэжэ булганай хэлэhэн үгые эндэ дабтан хэлэнэб.

Эбтэй эетэй, нэгэ бодол зорилготой коллективэй зониие шэнэ ёhоор ударидажа байhан дарга Любовь Ивановна Бахадьевада хүдэлмэридэнь амжалта хүсэнэбди.

Дэмбэрэлтэ ехэ хэрэг үндэhэжүүлхын тула республикын элүүрые хамгаалгын министерство (Б. Г. Бальжиров), Буряад Республикын Правительство хомор зүйлнүүдээр туhалха бээ гэжэ найдая.

Бидэнэр өөhэд өөhэдынгөө эдлэhэн наhан соогоо нютаг нугадаа колхоз, совхозуудта, hургуулинуудта, завод, фабрикануудта, шуhата дайн соогуур ба дайнай хойто хатуу жэлнүүдтэ, баhа мүнөөшье болотор хүдэлhэн инвалидуд хандана гээшэбди. Бидэнэр инвалидуд Новокижингинск хүрэтэр иланганяа хүдөөгэй зон 4—5 дахин автобус, машинануудые hэлгэжэ hууха баатай болоноб. Бидэнэрэй олонхид хүл, гаргүй, таягуудтайшуул харгыдаа дунда зэргээр хөөр хоножо гэртээ бусахадаа, тэрэл тамаяа дабтаха зон болоно гээшэ хабди гэлсэнэбди.

Манай путевконууд түлбэригүй гээд тэмдэглэхэ зэрэгтэй. Зүгөөр бидэнэр Улаан-Үдэhөө Новокижингинск хүрэтэр тусхай автобус үгэдэг hаань, үшөөшье ехээр баярлахаа hэмди.

О. БУДАЕВ.
Загарайн аймаг.

ЭХЭ-ГЕРОЙ

Илья Петрович, Ефросинья Семеновна Казаковтон гэр бүлэ болоhоор эбтэй амгалан hуужа, хамтын ажалда эдэбхитэйгээр хабаадалсажа гараа. Гэрэй эзэн Илья Петрович шулуун нүүрhэ шатаадаг, харин Фрося хилээмэ баридаг hэн. Тиигэжэ нютаг соогоо хүндэтэйгөөр хүдэлбэшье, арбан үхибүүдынь хүндэ байдалда ороо hэн. Аргаяа барагдахадаа, загаhашадай ажаhуудаг Эгэтын-Адаг тосхон зөөжэ ошохо боломжтой болоо hэн.

Гэр бүлэлэнь хэды хүндэ байдалай тохёолдоошье hаань, эбтэй ажаhуудаг Казаковтон бэе бэедээ тулга болоод, хүл дээрээ гаража, үхибүүдынь hураажа, хүдэлмэри хэжэ, олон тээшээ тараа hэн.

Тэдэнэй нэгэн Мария энэ гэр бүлын зургаадахи басаган бэлэй. Тэрэ эртэшэг ажалай амта таниhан, Улаан-Үдын фабрично-заводской училищи дүүргэhэнэйнгээ hүүлээр мяханай комбинадта хүдэлхэеэ эльгээгдэhэн байгаа. Эндэ инаг дураяа оложо, Днепровская Мария Ильинична болоо hэн.

Мүнөө жэлдэ Мария Ильинична жаратай болохо юм. Эхынгээ уг залгуулжа, Мария арбан нэгэн үхибүү түрөө. Зэтэг айл Улаан-Үдэhөө нютагаа зөөжэ ерэhэн юм, Мария хонишоноор, тугалшанаар хүдэлөө. Ямаршье ажалда залуу хүдэлмэришэд дүй дүршэлтэй байhанаа харуулаа. 1977 ондо Мария Ильиничнада «Эхэ-Герой» гэhэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгогдоо бэлэй. 1983 ондо нүхэрынь сагhаа урид наhа баража, нютагайнгаа зоной туhаламжаар тэрэ олон үхибүүдээ хүл дээрэнь гаргажа шатаа.

— Арбан нэгэн үхибүүдэйнгээ нэгэнhээ бэшэндэнь бултандань туhалнаб. Сережа хүбүүмни аюулда ороо hэн,— гээд Мария Ильинична сэдьхэлээ хүдэлгэн хөөрэнэ.— Мүнөө намтаяа хөөрөөсагадни — Надя гэртээ хамhалсана, Наташамни арбадахи класс дүүргэбэ. Үхибүүдни республика соогуурааа таранхай. Хаа-яа айлшалдаг, хамhалсалаг. Амаратада гараhан намда юун хэрэгтэйб даа. Арбан ашатайб. Тэдэмни дайн гэhэн үгэ бү мэдэг лэ. Сагнай хүндэ, гарасалдахал бэзэбди,— гэжэ Днепровская үгээ түгэсхэнэ.

Мария Ильиничнагай гэртэ ороходо сэбэр. Бүхы юумэниинь газаа досоогүй эмхи гуримтай. Наhаараа ажалда дүршэhэн гарынь миин байдагүй хаш. Үхибүүдынь булта түрэлхидөө hажаажа, ажалдаа үнэн сэхэ,— гээд эгэтын-адагайхид хэлсэлэг. магтадаг юм.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: М. И. Днепровская.

Э. БУДАЕВАЙ фототекст.

Яруунын аймаг.

hҮҮЛШЫН ДАБААН

Манай үндэр наhатанай гэр жэлэй урда Улаан-Үдэ хотодо байгуулагдаhан юм. Тэрэ сагhаа хойшо «төөригдэhэн хуби заяантай» наhатайшуул, «гэр бүлэдөө хэрэгтүй» хүнүүд эндэ ажаhуудаг. Наhанайнь hүүлшын хүндэ дабаанда наhаhан хүсэл эрилтыень шадалайнгаа зэргээр дүүргэхэ гэжэ манай хүдэлмэрилэгшэд оролдодог.

Хүн зониие социальна талаhаа хамгаалдаг министерствohээ наhатайшуул манай гэртэ эльгээгдэдэг. Гэр байрагүй хүнүүд медицинскэ эмхи зургаанай таhарhаа ородог.

Мүнөө хадаа байдалнай hайншье гэхээр бэшэ, гэбэшье муугаар байдагбди гэжэ хэлэхын аргагүй. Манай гэр эдээ хоолоор саг соогоо хангагдана. «Хүхэ шоные хүлнүүдынь тэжээдэг» гэдэгтэл, бидэ арга хургаяа али болохоор бэдэржэ, эдээ хоолой зүйлнүүдые олонобди. «Контакт», «Плодоовощторг» гэжэ акционернэ бүлгэмүүдгэй хэдэн жэлэй хэлсээгэйбди. Тэдэмнай бидэндэ ехэл туhалдаг. Энээнhээ гаднa, өөhэдын хамhабариин ажахытайбди. Зунай хаhада тэндээ огородой эдээ ургуулжа, элдэб овощоор наhатайшуулаа хангадагбди. 100 толгой гахай тэжээгдэдэг, гадна үнеэдые барихадаа, өөhэдын hүтэй, сагаан эдээтэй байдагбди.

Бэеынь эдүүр энхые харуулhалхын тула ехэ ажал ябуулагдадаг. Үндэр наhатайшуул жэл бүри медицинскэ шалгалга гарадаг. Хүгшэн зоной үбшэн олон ааб даа. Саг үргэлжэ эндэ хүдэлдэг врачнуудhаа гадна, психиатр, невропатолог болон бусад мэргэжэлтэд ерэжэ байдаг. Стоматологто олон хүн хандадаг. Саашадаа психологые уриха hанаатайбди. Эндэмнай аптекэ бии, эм домой талаар гомдоохоор бэшэ. Медсестра врач хоёр үдэр hүнигүй харуулhалдаг.

Амаралтын үдэрнүүдтэ артистнуудые урижа, hонирхолтой концерт-наада эмхидхэнэбди. hайндэрнүүдтэ «Ариг Ус», «Пищевик», «Канта» гэхэ мэтын акционернэ предприятинуудай туhаламжаар үбгэд, хүгшэдөө баярлуулан, бэлэг барюулдагбди.

Эдэ бүхы юумэн, байдалнай үдэр бүриин хүндэхэн ажалда үнгэрнэ ха юм. Хоёрдохи корпуснай зahабарилгада хаагданхай, тиимэhээ нэгэ корпус соо 325 хүн хамта байдаг. Тэдэнэй дунда 54 хүн нервнэ үбшэнтэй, 50 гараниинь эрхэеэ хahагдагшад, хаалтын газарhаа эльгээгдэгшэд юм. Эдэнэй хажуугаар хэбтэриин олон хүн бии. Ерэхэ сагта хоёрдохи корпусоо зahабарилаад, хэбтэриин хүнүүдые тиишэнь оруулха түсэбтэйбди.

Эдэ хүнүүдэй хойноhоо 175 хүдэлмэрилэгшэд хараха ёhотой аад, мүнөө ороодоол 115 хүн ажаллана. Залуушуул удаан тогтодогүй, ажалынь хүндэ ха юм. Гол түлэб 40—50 наhатай, номгон даруу зантай, зонтой хөөрэлдажа шададаг, тэсэмгэй хүнүүд хүдэлдэг. Түрэл усөөнтэй хүнүүд байдаг, тэд зарим ушарта дүтынь зон байгаашье hаа, анхаралаа табидаггүй. Нёдондо 53 хүн наhа барааhэн. Гурбыень түрэлхидынь абажа, хүдөөлүүлээ. Жэл бүри манай гэртэ 60—70 хүн ородог.

В. МИХАЙЛОВ,
наhатайшуулай гэрэй директор.

НЭТЭРҮҮ ШАНГААР ТАБИХА

Манай Хурамхаанай дунда hургуулида буряад хэлэн хэр угhаа таhалгаряагүй заагдадаг юм. 1970-аад онуудай үеэр түрэл хэлэмнай шухала бэшэ, «хоёрдохи зэргын» предмет гэжэ тоологдодог болоhон ааб даа. Яряанай хэлэ бага-сага мэдэдэгшье hаа, гүн баялигыень, уран зохёол шудалха аргагүй, элинсэгүүдэйнгээ ёhо заншал мэдэхэгүй эдиршүүл hургуули дүүргэдэг байгаа. Тиимэhээ мүнөө түрэл хэлээ мэдэдэггүй залуу үетэнтэй арад болоод байна бэшэ гүбди?!

Ёhо заншалаа, соёл болон түүхээ hэргээхэ хэрэгтэ буряад хэлэнэй багшанарай үүргэ тон ехэ. Багшанар Зинаида Гунзыновна Эрхитуева, Жаргалма Васильевна Базарова, Евдокия Митаповна Цыренова, Валентина Будаевна Будаева арадай сэсэн мэргэн hургаалнуудые, аман зохёолой баялигые шадамар бэрхээр хэрэглэжэ хүдэлдэг юм.

Буряад хэлэнэй учебник-гүүд, пособинууд үгы. Хүүгэдэй уншаха уран зохёолшье хэблэгдэхээ болёо. Республикын Эрдэм hуралсалай министерство энэ асуудалые Правительствын урда эрид шангаар табихал байгаа. Хэлэнэй саашанхи хүргэлтэ тухай нэн түрүүн hаhаагаа зоохо ёhотой эрдэмтэднай, уран зохёолшоднай ямар нэгэ юумэнhээ айhан шэнгеэр абяагүй байдаг бэ?!

Буряад сэхээтэн — багшанар, эрдэмтэд, уран зохёолшод —бултаараа хамтаржа, энэ асуудалые Правительствын урда табиха, шиидхэхыень баадхаха зэргэтэй гэжэ hанагдана. Урдаа хараха «Буряад үнэн» hонимнай энэ hанамжыемни дэмжээд, өөрынгөө хэрэг болгожо, хам оролсоhой гэжэ уряалнаб.

Б. БУДАЕВ,
Хурамхаанай дунда hургуулинин hуралсалай талаар директорэй орлогшо.

ҮНГЭРhЭН ЖЭЛНҮҮДЭЙ ҮНЭТЭЙ АШААН

— Зунай эгээл аяма халуун үдэр, хүн зоной эгээл сүлөөгүй сагта, үбhэ хуряалгын халуун хаhа соо түрэhэн хүн гээшэб. Энэмнай эртэ үглөөнэй шүүдэр соо хурса хажуурааР ногоо сабшажа, үхэр малдаа үбhэ тэжээл элбэгээр бэлдэжэ абаха үе гэжэ мэдэнэбди. — гээд Марфа Ивановна Емельянова хөөрэнэ.

Тарбагатайн районой Саратовка тосхондо ажаhуудаг хүгшөөдэй 81 жэлэйнгээ ойн баярые эдэ үдэрнүүдтэ тэмдэглэжэ байнхай.

Марфа Ивановна залуу ябахадаа, бүхы hайн hайханиие үзэhэн, хараhан хадаа үнгэрhэн сагаа хаймадан хаража, аша, гушанараа үргэлсэжэ, хүнгэн сарюун ябанал даа. Абаhаар айл боложо, түрүүшын хүбүүн, удаань басага түрэжэ баясаhанаа, хани нүхэртэеэ эб эетэйгээр шүүялдан наадажа, ажахынгаа хүдэлмэри хэлсэжэ ябадагаа Марфа Ивановна мартадагүй. Тиигэжэ хүхилдэн, ажал хэжэ ябаха үедэнь шунахай фашис эзэмдэгшэд Эхэ орондомнай добтолжо, шиираг залуу эрхим бэрхээр хүдэлдэг хүбүүдыэмнай дайнай гал дүлэн руу абаашаа hааб даа. Энэ үймөөн, худхаляан соогуур Марфын хани нүхэр Тимофей табатайхан Парамон хүбүүгээ, зургаан hаратай Нина басагаяа таалан, тэбэрин хахасажа, шуhата дайнда мордоо hэн.

— Нүхэрэйнгөө дайнда мордоходо, үнишье болоогүй бусажа ерэхэ гээд hанадаг, зальбардаг hэмди,— гэжэ Марфа Ивановна hанаа алдан хөөрөөд, абяагүй болошоно. Тэрэнэйнгээ удаа иигэжэ үгеэ үргэлжэлүүлнэ.— Агуу Илалтын 50 жэлэй ойн баярай үдэрые hаяхана тэмдэглэбэбди. Энэ hайндэр нэгэ зариманда дуун соо хэлэгдэhэнэй ёhоор нюдэнhөө нёлбоhо дуhаан тэмдэглэhэн гашуудалта үдэр болоо. — гээд шанална.

Гэрэй эзэн Тимофей дайнда мордоhоор гансахан лэ бэшэг эльгээhэн байгаа. Сибириин сэрэгшэдэй ябаhан эшелониие дайсанай самолёдууд фронт хүрэхынь тэндэ бомбодожо, олон хүн, тэрэ тоодо Тимофей наhа бараа гэhэн гашуудалта мэдээсэл гэртэнь ерэhэн юм. «Гашуудалта саарhа абаад байхадаа, хоёр үхибүүдтээ үлэбэб гээд гэнтэ ойлгоhоншье hаа, алдуу болоо юм гээбы даа гэжэ hанаад, хайрата нүхэрөө хүлеэhээр ябаа hэм»,— гээд Марфа Ивановна гашуудалда абтана.

Бага балшар хүбүүн басаган хоёроо хүл дээрэнь гаргахын тула ажаhууха, хүдэлхэ хэрэгтэй гэжэ ойлгоhон Марфа колхозой ажалда hүни, үдэрые илгангүй хүдэлдэг байгаа. Тиихэдээ морёор, сарааршье газар хахалха, гэрэйнгээ бүхы хүдэлмэри хэдэг hэн.

— Дайн байлдаан миниий гэртэ гай гашуудал асархынгаа хажуугаар Пахом Федот хоёр ахыемнай баhал хүндөөр шархатуулжа, наhыень хороогоо юм. Гурбадахи ахамнай дайнhаа хүндөөр шархатанхай ерээшье hаа, удаан болонгүй наhа бараа hэн, — гэжэ Марфа төөдэй шанална.

...Он жэлнүүдэй үнгэрхэ бүри хүбүүн басаган хоёрынь хүдэржэжэ, хүл дээрээ гараhан нютагтаа айл боложо, эжнгээ ехэтэ баясуулhан, омогорхуулhан байха. Мүнөө эдэ хоёрынь пенсидэ гаранхай. Эхэдээ табан ашанарые, зургаан гушанарые бэлэглэнхэй. Емельяновуудай уг гарбал үргэлжэлүүлжэ ябана ха юм. Юhэдэхи арбанай дабаа дабаhан Марфа Ивановнагай ами наhанай ашаае хубаалдаhан бэри, хурьгэнэйнгөө аша туhаар хүнгэн сарюун зандаа, аша гушанараа харалсажа ябахыень хараханда, омог баяр түрэдэг юм.

С. ТЮЛЮКИН.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Марфа Ивановна Настя, Коля гушанартаяа.

М. ЗНАМЕНСКАЯГАЙ фото.

hОНИРХОЛТОЙГО ҮНГЭРНЭ

Закаменск хотын соёлой ордон соо аймагай библиотекэ оршодог. Тус библиотекые Любовь Федоровна Будаева олон жэлэй туршада шадамар бэрхээр хүтэлбэрилэжэ ябана. Библиотекын дэргэдэ «Гуламта» клуб байгуулагданхай юм.

Арадайнгаа ёhо заншал, гуримуудые hэргээлгэдэг библиотекын хүдэлмэрилэгшэд нютагай болон республикын уран зохёолшодой шэнэ бүтээлнүүдтэй уншагшадаа танилсуулна.

«Гуламта» клуб эмхидхэгшэдэй нэгэн аймагай гол библиотекын хүдэлмэрилэгшэ, хизаар ороноо шинжэлэгшэ Светлана Бадмажаповна Булытова болоно. Светлана Бадмажаповна (энэмнай малша угай Захааминай басаган) конкурс болон шэнэ номуудтай танилсуулха талаар ехэ ороддосотой, түрэл буряад хэлээеэ hайн мэдэдэг байhанаа харуулдаг юм. «Ажалай туг» газетын дэргэдэ хүдэлдэг «Уран Дүш» гэhэн литературна нэгдэлэй гэшүүдтэй ба журналистнуудтай тус клубай хамтаржа, хэмжээ ямаа нуудые үнгэргэхэ.

1994 ондо аймагайнгаа пографида хэблэгдэhэн бэ Самбуевич Самбуев 37 хуудаhанhаа бүрид шарахан гадартай «Дэлхэй дээрэ үнэн болоhон үнэн ушарнууд» гэhэн түрүүлэм түхай хөөрэлдөө тэрээндэ сэгнэлтэ үгэхэ hэн hанал бодолоо гүйцэтгэн таархин hаяхана хүсэлтэй бэ Энэ уулзалгада үнэтэй байhан хүнүүд Г. Самбуев түрүүтэй ерээ.

Пүрбэ Самбуевич гаргаа бэшэ, харин хани нүхэр Хорлотоёо хамтаhэн, бүтээhэн хүдэлмэрөө дүн тушаа дуулаад машан баясаа. Тэрэнэ хы бэлиг шадабариная гажа, ухаан бодолоо гэжэ бэшэhэн энэ номхай дэлгэрэныы хөөрэлдолоо. С. Б. Булатов, Г. Г. Бадмаева гэгшэдэй тэлбэри доро hонирхолгоор үнгэрөө.

М. ЦЫРЕНО

Хэрэнэй интернат һургуулиин 35 жэлэй ойдо

ДҮРБЭН ТЭГШЭЭР ХҮМҮҮЖҮҮЛНЭ

...гаран оноор Түн... соо хилэ сахи... застава Жэмһэг, Туран, Мон нюта... гэрэгжэ, хүр... СССР үгрэнүү... сахидаг байгаа ...-над оноор Жэм... бүл багаар Хэрэнэй, ...ставануу үгы ...гансал хилын ...Монгойн застава ...мүнөөшье үргэлжэ... зандаа.

...гэй, Туранай заста... гэр байрануу, ...конюшнинууд, бэ... ...ганууд үгтөө бэлэй. ...Хэрэн тосхоной за... ...томо барилгануу ...нэдаа үлэжэ. 1960 ...базаа дээрэнь ай... ...үүшынхиеэ ин... ...нургуули нээгдэжэ, ...Хүнэн аймагай, мүн ...аймагайнгаа Мон, Ту... ...тоорио, Жэмһэг, Хой... ...Хэрэн тосхонуудһаа ...ай, олон хүүгэдэй, ...ааду айлнуудай үхи... ...гэ сугларжа, нэгэ ...ын нэгэ һайнаар ...лагдажа, хүмүүжүү... ..., һуража эхилһэн ...

...һургуулиин урда ...ар Хэрэн горхон ...хоёр тэргүүрнь мүн... ...хасуури модод ...байдаг. Ёнотой үхи... ...амарха, һураха саад ...ешэ ааб даа. Инмэ ...дросалгатай ажалда ...директорээр табихаб ...ууллан КПСС-эй Түн... ...райкомой бюрогой ...дээрэ харагдаа бэ...

...һанһаа эхэ, эсэгэ... ...жэ үншэн болоһон, ...дааа һургуулиин ...торэр, Ленинэй нэрэм... ...ын түрүүлэгшээр, ...эй Түнхэнэй райко... ...хордохи секретаряар ...ан, Буряад Респуб... ...Һургуулиин габьята ...ан Доржиевич Ха... ...томилогдсон бай...

...Доржиевич аргагүй ...ал хэжэ, һургуулиин... ...ургашадай классуу... ...ргашадай байра, сто... ...тахайн, тахяануудай, ...ой байрануудые жэл ...ажажа, хүсэндэнь ...нютаг нютагуудһаа ...ргашадые халуун ...ргөө утгажа абаһа... ...магайнгаа түүхэдэ ...ондэн үлэнхэй.

...ануудые, стол, стул... ...классай самбарнуу... ...кемейнүүдые, тех... ...зарагсэлнүүд гэхэ ...мүн ГАЗ-51, ЗИС... ...маркын автомаши... ...дые Улаан-Удэ хото... ...ондэр; һүнигүй шахуу

шэрэһэн байгаа бшуу.

Түрүүшынгээ һуралсалай жэлэй эхилхэдэ, аймагайнгаа һургуулинуудһаа дүршэл ехэтэй багшанарые зууршалжа асараад, тэрэ доронь тэр байрануудаар хангажа шадаһаниинь һайшаамаар һэн.

Байгша ондо Хэрэнэй дунда интернат һургуулиин хүдэлжэ эхилһээр аяар 35 жэлэй ой гүйсэбэ. Үнэрһэн хугасаа соо Хэрэнһээ — 1115, Тоорohоо — 97, Жэмһэгһээ— 136, Туранһаа — 120, хүршэ Ахын аймагһаа — 20 гараад. Һурагшад болбосоролой аттестат гартаа абажа гараад, наһанайнгаа мэргэжэл олохоёо ябаһан юм.

Түс һургуулиин хүгжэлтэдэ түрүүшын директор Буряадай АССР-эй габьята багша Ж. Д. Халудоров, РСФСР-эй арадай гэгээрэлэй отличник Э. З. Васильева, Буряадай АССР-эй габьята багша А. С. Иричеев гэгшэд ехэ хубитаяа оруулалсаһан габьятай. Һургуулиин ветерануудай тоодо багшанар В. П. Покидкина, В. И. Васильева, В. И. Замураева, Л. Н. Новосельцева, Л. Н. Шубина, Л. Б. Дамшаев, З. А. Антропова, С. К. Ошорова, Г. М. Сыренов, Л. Л. Хальбаева, А. Н. Бальдруева, Г. Л. Томилова, Р. Г. Сороковикова гэгшэд тоолгодоно.

Интернат һургуулиин түрүүшын алхам хэһэн хүмүүжүүлэгшэдэй тоодо В. А. Халудорова, Г. Ш. Данилова, В. П. Хогоев, З. С. Сенокосова, ахалагша пионервожатануудГ. В. Черводкина, Р. А. Шубина гэгшэд оролсоно.

1965 ондо түрүүшын выпуск болоожо, 8-дахи класс олон хүн дүүргээ. Нэрлэбэл, Доржо Бодеев, Гарма Пандеев, Валерий Габаев, Саша Гармаев, Люба Демина, Саша Лифантьев, Валя Лыгденова, Ваня Матуев, Саян Манзаракшеев. Эгээл түрүүн дүүргэһэн классые даагшаар В. П. Хогоев хүдэлжэ, шэбинартаа хүсэд хүмүүжүүлгэ, һуралсал үгэжэ шадаһан юм.

1966 ондо спортивна зал, 1967 ондо хоердохи, гурбадахи корпусууд ашаглагдага оруулагдаа бэлэй. 1970 ондо түрүүшынхиеэ 26 хүн арбадахи класс дүүргэжэ, болбосоролой аттестат абаһан гээшэ ааб даа.

1965—1970-аад онуудаар тус һургуулида һурагшадай хоорондо өөрыгөө даһаһан захиргаан (самоуправлени) эмхидхэлгэ дэлгэрһэн юм. Тэндэ һураже байһан Галба нютагай хүбүүн Гомбо Ханхаев аргагүй ехэ дүй дүршэлтэй байжа, даажа абаад ябаһан нүхэдтэеэ һургуули дотороо дэлгэрһэн социалис мүрысөөндэ нэгэтэ бэшэ илажа гараад, мүнгэн шанда хүртэһэн юм.

Эрхимээр хүдэлдэг залуу багшанарай тоодо ахалагша хүмүүжүүлэгшэ Г. М. Сыренов, һургуулиин профкомые даагша С. К. Ошорова, географиин багша Л. В. Сыренова, хүмүүжүүлэгшэ Ж. Е. Аюшеева, биологиин багша З. А. Антропова болон бусад багшанар, хүмүүжүүлэгшэдые тоолохоор.

Анхандаа «Байгал» ансамблиин дуушан байлсаһан Зорикто Лопсонович Имескенов хореографаар ажаллажа, һурагшадые хатарта һургажа, магтаалла хүртэнөөр үнинэй болонхой. Л. Г. Нефедьева мэргэжэлтэй хүгжэмшэн, тэдэнэй хүсөөр һайн класс эмхидхэгдэжэ, дуунай-фольклорно бүлэгүүд хүдэлнэ. Тэрэ багшын хүтэлбэри доро һурагшадай болон багшанарай коллективүүд Агуу Илалтын 50 жэлэй ойдо зорюулагдаһан уран һайханай харалгада аймагайнгаа дунда һургуулинууд соо илажа, түрүү һуурида гараа. Тиин Хүндэлэлэй грамотаар ба үнэтэй бэлэгээр шагнагдаа. Зурагай изостудиин багша, уран зураааша Е. А. Пятницкая шабинарайнгаа болон багшанарайнгаа дунда хүндэтэй болонхой.

В. П. Покидкинае һургуулиин һурагшад манай дуратай хүмүүжүүлэгшэ гэжэ нэрлэһээр үнинэй болонхой. Вера Павловна 34 жэлдэ тэрэл интернат һургуулидаа ажаллана. 1966 ондо нэгэдэхи классай хүбүүд, басагадые даажа абаад, арбадахи класс дүүргүүлһэн байна. Тиимэ олон жэлэй хугасаа соо бүхы һургуулинингаа һуралсалһаа гадуур ажалда хабаадалсажа, дааһан классынь ходоодоо түрүү зэргэдэ ябалсаа.

«Орленок», «Зарница» нааданнуудта баһал түрүү һуурида гарадаг байгаа. Отрядынь харалгада Түрүүлжэ, Улаан-Удэ хотодо хабаадалсаһан хоёр һурагшадынь нэгэдэхи һуурида гаралсажа, бүхэсоюзна лагерь болохо «Артектэ» түлбэригүй путевкоор шагнагдажа, амаржа ерээ һэн.

Вера Павловна һурагһан, хүмүүжүүлһэн һурагшадаараа омогорхожо ябадаг. Туяна Хараева Эрхүү хотын түрэнэй университедэй юридическэ факультет дүүргэжэ гараад, Улаан-Удэ хотодо прокуророор ажаллана, Аюна Бадмаева хүдөө ажахын институт, Женя Шалбанова багшанарай институт, Фая Усольцева соёлой институт дүүргэнхэй. Бараниень дурдаха болоо һаа, дан олон болохо бшуу.

Түс һургуулида дүршэл ехэтэй ажалай багша В. И. Салматов арбаад жэл шахуу ажаллажа, ерээдүйн нарин дархашуулые һургаа һэн. Тэдэнэр үхэрэй, хандагайн, бугын, ямаанай, хусын, сарлагай эбэрнүүдээр яһала хужарлажа харамаар янза бүрнин гарай бэлэгүүдые дархалжа, тоһон лагаар будахадань, холоһоо ялалзан харагдадгыень һанздагби.

Тэдээнһээ гадна модоной үндэнөөр, гэшүүһээр улхануудые, һархягүүдые хэжэ, хуһанай үйһэ ехээр хэрэглэжэ, гарай бэлэгүүдые бүтөөжэ, наймаанда гаргадаг байһаниинь баясамаар һэн.

РСФСР-эй арадай гэгээрэлэй отличникуудые дурдаха болоо һаа, В. И. Васильева, Л. Н. Новосельцева, Э. З. Васильева, Л. В. Салматова, Р. Г. Сороковикова, А. С. Дальбинова, Л. М. Шубина болон бусад багшанар оролсоно.

Тэдэнэр жэл бүхэндэ 300-гаад үхибүүдые һургажа, хүмүүжүүлжэ, харуулажа байдаг гээшэ. Завучай уялгые З. Н. Базарова дүүргэдэг юм.

Интернат һургуулие даагшаар түгэс мэргэжэлтэ, Буряад Республикын габьята багша В. А. Степанов арба гаран жэлдэ шадамар бэрхээр хүдэлжэ ябана.

Виктор Александрович анхандаа Толтойн дунда һургуулида завучаар, Хэрэнэй дунда һургуулида директорээр, аймагайнгаа ОНО-е даагшаар хүдэлһэн габьяатай.

Ажалай багшаар бэрхээр хүдэлдэг Л. М. Шубина ажаллажа, шабинараа аргагүй олон мэргэжэлтэй болгоно. Тэдээндэ оёдоншон, тогоошон, хубсаһа хунар нэхэдэг, эсхэдэг мэргэжэлэй дүршэл үгэнэ.

Зундаа һурагшад өөһэдынгөө эдихэ овощ, хартаабха һайнаар харуулажа, үндэр ургаса хуряадаг. Тэдэнэй хажуугаар тайгын халяар, талын мангир ехээр суглуулжа, үбэлдөө хүсэд хүрэхөөр дабһалжа, газарта буладаг заншалтай юм.

Интернат һургуулиин коллективые 35 жэлэйнь ойгоор амаршалаад, ажалдаа амжалта ехээр түйлажа, шабинараа дүрбэн тэгшээр һургаха, гүрэн түрэдөө нэрэтэй солотой ябаха байһандань найдаад, элүүр эхэ ябахыень хүсэнэбди.

Б. БИРБАЕВ,
Буряад Республикын габьята багша.

Түрэл нютагаймнай түүхэһээ

БАРГАЖАН БУРЯАДУУДАЙ УГ ГАРБАЛ ТУХАЙ

Монгол угсаатанай уг гарбал тухай, тэдэнэй тоодо буряад зоной бии болоһон түүхые шэнжэлдэг манай эрдэмтэдэй дунда эдэ арад зоной хэзээ, ямар сагта бии болоһон тухай, ямар ажал эрхилжэ, амин хоолойгоо тэжээдэг байгааб, сээжэ зүрхэнэйнь гүн гүнзэгы, уужам тэнюун байдал ямар хэмжүүртэйб, эрдэм ухааниинь хэды шэнээн болбосоролтой байгааб гэжэ хөөрэлдэдэг, арсалдадаг болоһоор үнинэй, 12-дохи, 13-дахи, 14-дэхи зуун жэлнүүдэй түүхын данзанууд соо, тэдэнэй дунда мэдээжэ перси арадай эрдэмтэн Рашид-ад-дин гэгшыч «Монголой түүхэ бэшэгүүд» гэһэн номууд соонь. «Монголой нюуса тобшо» гэһэн ном соо адэ бүгэдэ асуудалнуудта харюу үгтэһэн байна. Тэдэ түүхын шэнжэлэлгэнүүдые шудалаад, һүүлэй археологиин булашануудые шэнжэлгын дүнгөөр хараад үзэхэдэ, Түб Азида, Байгал далайе тойроод байһан газарнуудта эртэ урда сагһаа хойшо олон мянган, зуун жэлнүүдэй хугасаа соо түүхын олон үнгын үйлэ хэрэгүүд, зүрилдөөнүүд, хёморолдоонууд, даһан дажар, эсэргүүсэл тэмсэлнүүд болодог байһан. Эдэ бүгэдэ үйлэ хэрэгүүдэй үрэ дүнгүүдые согсолоод үзэхэдэ, Байгал далайе тойроод байһан газарнуудта ехэнхидээ түүрэг арадууд болоожо илгарһан хүнүүд байдаг байгаа гэжэ эрдэмтэд элирүүлһэн байна. Жэшээнь. Баргажанай талада дайлада олдоһон археологическа булашануудые шэнжэлхэдэнь. Бодон һууринай хажууда олдоһон булаша соо 2900 жэлэй тэндэ хадагалагдаһан хүнэй яһанай үлэгдэлнүүд олдоһон байна. Эрдэмтэдэй элирүүлһэнэй ёһоор, буряад хүнэй шуһан соо олон ондоо арадуудай, тодорхойлон хэлэбэл, монгол, түүрэг, түнгүүс, манжа гэхэ мэтын, хорёод тухай этническэ бүридэлнүүдэй шуһан холигдонхой гэжэ хэлэгдэнэ.

XI—XIII зуун жэлнүүдэй хүлгөөтэ сагта, Чингис хаанай үедэ Байгал шадар монгол угсаатанай шэнэ шэнэ нэгэдэлнүүд нэбтэрэн ороһон юм. XIII—XVII зуун жэлнүүд буряад арадай мүндэлһэн түүхэдэ илангаяа ехэ удха шанартай. Тэрэ сагһаа мүнөө үеын буряад зоной дүрсэ түхэл, хэлэн, соёл гэгээрэл, ажахы тогтуурижаһан түүхэтэй. Тэрэ сагта эхиридүүд, булагадууд, хори буряадууд, хонгоодорнууд буряад зоной үндэһэн нэгэдэл гэжэ элирүүлэгдээд байгаа.

Баргажанай тала, нуга эртэ урдын арадуудта баһал мэдээжэ байгаа. Дээрэ хэлэгдэһээр, Баргажанай районой Бодон һууринай хажууда археологическа булашада олдоһон хүнэй яһан 2900 жэлэй түүхэтэйһээ гадна, хүдөөлүүлгээрээ, ондоо онсо шэнжэнүүдээрээ курыкан арад гэжэ элирүүлгдэнэ. Эдэ арадуудай булашанууд Байгал тойроод олон газарта бии. Эрдэмтэдэй тухайлһанай ёһоор, курыкан арад буряад арадай бии бололгодо онсо үүргэтэй. Жэшээнь, Баргажанай наһатайшуулай гэршэлгээр, урдандаа баргажан буряадууд нүгшэһэн хүниие хүдөө табихадаа хуурсаг соонь баруун тала дээрэнь хэбтүүлээд, зүүн хүлыень тохилгоод, баруун хүлыень сэхээр табяад, баруун гарыень баруун шанаа доронь табюулаад, зүүн гарыень бзеынь ута уруу табидаг байгаа. Тиимэ хүдөөлүүлгэ Бодоной булашада олдоһон байна.

11-дэхи зуун жэлһээ Түб Азиин агууехэ таланнуудта аргагүй ехэ дайн байлдаан, хёморолдоон, эсэргүүсэл тэмсэл үргэдэнэ. Хусэтэйшүүлэйнь булимтаран эзэмдэлгэ бүри ехэ болоно. Бэе бэеэ хюдалга, газар уһаяа булимтаржа абалга олошорно. Тиимэ газарһаа зугадагшад олон боложо, хүн зоной хомор, амгалан тайбан газарнууд бэдэрэгдэнэ. Нигэжэ Баргажанда баһал шэнэ шэнэ хүнүүд бии болоно. Түүхын дансануудай гэршэлгээр тэра саг багаар эртэ урдын «барга» нэрэтэй монгол угсаатанай байрлаһан үндэһэтэ гэршэлгэнүүд бии байна. Тиимэ нэгэ гэршэлгэ хадаа эрдэмтэдэй олоһон булаша Онёо голой эрье багаар, мүнөө байһан Юбилейный тосхоной хажууда олдоһон байха юм. Тэрэ сагай хүдөөлүүлэгдэһэн хүн мүнөөнэйхеэр нюрган дээрэнь хэбтүүлэтэй, толгойгоороо наранай гараха зүг тэзшэ шэглүүлэнхэй байна.

Эртэ урда сагай Баргажанай хүнүүдэй ондоо газарай хүнүүдһээ амяарлуулагдаагүй, нягта харилсаа холбоотой байһые юун гэршэлнэб гэхэдэ, Баргажан голой баруун эрьедэ олдоһон булашаһаа Дунда Азиин дахашуулай, уран гартанай бүтээһэн шабар амһартануудай бутархайнууд болоно. Энэмнай дундахи зуун жэлнүүдтэ, Чингис хаанай уг изагууртанай эзэмдэһэн сагта, арадуудай дундахи наймаанхарилсаан Баргажан голые тойроод гарадагүй байгаа гэһэн гэршэ гэзшэ. Баһал тэрэ үеын булашануудһаа бурханда мүргэжэ байһан хүнэй дүрэ хүрэг (статуэтка) ба будлын шажанай сахиусан бурханай дүрсын зүйл олдоо. Эдэ бүгэдэмнай булдын шажанай Баргажанда дэлгэрһые гэршэлнэ гээшэ. Баргажанай бүтүү холо газар дайда юундэ инмэ суутай байгааб гэхэдэ, гансал нэгэ инмэ харюу байха ёһотой гэжэ һанагдана. Нютагай суута булганай арһаар. ан гүрөөһэнэй бэшэшье үнэтэй сэнгэй арһануудаар аяар холо мэдээжэ болоһон байгаа бшуу.

Эртэ сагай наймаашадай хамбынууд Баргажан нютагаар яһала үргэн харгытай байгаа гэжэ эрдэмтэд тодорхойлоһон байдаг.

Баргажан-Түхэм гэжэ дэмы нэрлэгдээгүй гэжэ хэлээ һаа, буруу болохогүй. Энэмнай гансал Баргажанай гол бэшэ ха юм. харин бүхы Байгал далайе тойроһон газар нуга гээшэ.

Мүнөө һуудаг баргажан буряадууд түхай эзлээ һаа, эдэмнай ехэнхидээ эхирид омогой, нүгөөдүүлынь булагад ба хори омогой хүнүүд болоно. 1600-гаад онуудта баруун зүгһөө Сибириин улясые дайлан эзэмдэхыень эльгээгдэнэн ород сэргүүдэй («табан зуун уляашад» гэжэ тэрэ сагта Байгал далайн Хойто зүгтэ, Зүлхэ (Лена) мүрэнэй эхиндэ, тэрэнэй Анга, Хүүлингэ гэжэ һалаануудтахи нютагуудта (мүнөөнэй Качугай район Эрхүүдэ) байһан эхирид омогой буряадуудай нэрлэһээр) ерэхэдэ нютагтаа байжа шадахаяа болиһон шалтагаанһаа, энэ Баргажан нютаг нүүжэ ерэһэн түүхэтэй. Түрүүндээ тэдэнэр Байгалай эрьедэ ерэдэг, удаань далайе мүльһөөр гаталдаг, үгы һаа, тойродог, Сэлэнгын адагта буудаг, Байгал шадар һуурилдаг байһан аад, шэнэ газар бэдэжэ, Баргажан гол хүрэһэн түүхэтэй. Юундэб гэхэдэ, энэ үедэ Байгалай урда зүгтэ газар уһаниинь элбэг ой модотой, ан гүрөөһэтэй, үхэр малай бэлшээреэр һайн байгаа. «Эндэхи газарые «Һүхэгүй — тулеэтэй, хутагагүй — мяхатай» гэжэ дэмы хэлэдэггүй байгаа гэжэ һанагдана.

17-дохи, 18-дахи зуун жэлнүүдэй хугасаа соо Байгал далайн саанаһаа мүнөө Баргажан буряадууд нүүжэ ерэһэн түүхэтэй. Түрүүндээ **шоно, нэнгэлдэр, баяндай** яһанай хүнүүд, һүүлдэнь **абзай, эмхэнэд, булагад, талзууд, сэгээнэд** — эдэ найман эсэгын зонбди гэлсэжэ эртээнһээ наада басагадаа абалсадаг зантай бэлэй. Түрүүшын нэрлэгдэһэн зургаан эсэгэ эхирид ба булагад обогтон, нүгөө галзууд, сэгээнэд хоёрынь хори обогтой гэлсэдэг. Баргажан ерээд, эдэ буряадууд хамнигадай зүгһөө яһала ехэ хашалга, хаалгануудые, баһалга, доромжолгонуудые үзэнэн, алуулһаншье, тонуулһаншье гэлсэдэг. Газар уһаяа бууляалдажа, «Ута хүреэ» бариһан, засаг баряашадай урда заргалдаһан, һүүлэй һүүлдэ түбхинэһэн, ажахыгаа эрхилжэ, үнэржэжэ, олошоржо һууһан түүхэтэй. Баргажан нүүжэ эхилхэдээ буряадууд түрүүшээр үсөөгөөр, нэгэ хэдэн үрхэтэ айлнууд нүүжэ ерэдэг байгаа. Тинхэдээ тэндээ һуурижажа шададагүй, баһуулдаг, булимтаруулдаг байгаа. Һүүлдэнь Андрей Шибшеевэй үүсхэлээр олоороо нүүжэ ерэхэ гэжэ шиидэһэн байна. Тингэжэ 1740-өөд онуудта 100-гаад үрхэтэ айл Шибшеевэй удридалга доро Баргажан нүүжэ ерэһэн намтартай. Жэлһээ жэлдэ Баргажанай буряадуудай тоо олошоржо эхилһэн юм. Жэшээнь, 1825 ондо 8-дугаар шалгалтын дүнгөөр 2600 эрэшүүл (дүүшэ—душ) байгаа һаа, 1858 оной 10-дугаар шалгалтын бэшэлгэдэ — 4341 эрэшүүл болоһон байба. Баргажанда бурладууд нютаг нютагаараа, обог яһаараа балайше ехээр илгарангүй нигээд ажаһуудаг байгаа: Уланай, Харлигай (мүнөө — Баян-Гол), Нуурай (Хилгана), Элһэнэй (Бархан, Элһэн), Мүргэнэй, Хара-Модоной, Гаргын, Дэрээнэй—эдэ 8 бүлэг болоод байгаа. Баргажанай буряадууд анхандаа шоно, һэнгэлдэр, баяндай гурбан отог байһанаа һэнгэлдэр оботон үнэржэжэ, 1-дугаар, 2-дугаар, нэгэдэмэл гурбан отогууд болоожо хубаараа. Һүүлдэнь Баргажанай 12 отог боложо, отог бүрнин ноёнтой (зайһан) байһан 12 отог — буура, нэгэдэмэл, 1-дэхи, 2-дохи һэнгэлдэр, ооли, шоно, оторшо, номог, баяндай, абзай, галзууд, басай—эдэ болоно.

1790 онһоо эхилжэ, конторо гэжэ нэгэ тогтомол захиргаанай газар бии болоод, тэрэнь Улан нютагта байрлаһан юм. Хожомынь, 1822 ондо конторонь дүүмэ гэжэ нэрлэгдээд, Баргажанай буряадуудай найман отогуудые захиржа, зонхилжо байба. Тэрээнһээ һүүлдэ, 1903 ондо волость гэжэ захиргаанай бии болоходо найман буряад нютаг тэдэнэй мэдэлдэ ороһон юм. Баргажан дайдынгаа тэг дунда, Харгана гэжэ газарта волостиин захиргаан тогтоогдоһон юм.

Баргажан буряадуудай удамаршад болон тайшаанарые дурдаа һаа, инмэ байна. Андрей Шибшеев, Санхир Андрейн, тэрэнэй хүбүүн Хамнай тайшаа, тэрэнэй хүбүүн—Сахар Хамнаев, хүбүүдынь — Цэрэнжаб, Цэдэжаб Сахаровууд, XX зуун жэлэй эхээр — Баян-Голой Соотиев Ринчин тайшаа байһан түүхэтэй.

Баргажанай суута лама —Соодойн Цыден (зоной дунда Соодой лама, Үндэр лама, Үндэр гэгээн гэжэ алдаршаһан)— арад зондоо ехэ туһа хэһэн байна.

Һэнгэлдэр яһанай нютагаймнай суута хүбүүн Элбэг-Доржо Ринчино манай зуун жэлэй түрүүшын хахадта үнэгэрһэн хубисхалай ехэ хубилалтануудта эдэбхитэй шадамараар хабаадажа, буряад зоной болбосоронхугжэлтэдэ аргагүй ехэ габьятай байна. Тэдээнһээ гадна, манай зуун жэлэй эхээр нютаг нуга соогоо хүн зоной түлөө ехэтэ оролдолго гаргажа тэдэнэй ажабайдалые һайжаруулха, тэдэниие гэгээрүүлхэгү, бэшэшье талаараа габьяатай хүнүүд олон ха юм даа. Тэдэнэй дундаһаа нэн түрүүн Р. Т. Тубчиновые тэмдэглэхэ ёһотойбди. Энэ хүн нютагтаа 1916 ондо түрүүшын һургуули нээһэн, ном бэшэг зааһан, «Аралай байшан», байгуулжа, тэндээ ехэшүүлдэ үзэг бэшэг зааһан, зүжэг наада харуулһан, нютагтаа партини эхнэ эмхи тогтооһон гэхэ мэтэһээ эхилээд, арад зонойнгоо гэгээрэл болбосоролдо, шэнэ ажабайдалда нэбтэрэн оролгодо ехээр хубитаяа оруулһан юм.

Мэдээжэ хүбүүдэймнай нэгэн Буда Бадмаевич Санжадин болоно. Тэрэ нютаг дээрээ түрүүшын хамтын ажахы (артель) байгуулһан, Р. Тубчиновтай хамта суута Харлигай ханааба малтуулжа, газараа уһалуулдаг болгоһон, шэнэ һургуули, соёлой байшан, Баян-Гол тосхоной һуури үндэһэ табилсаһан, шэнэ үүлтэрэй үхэр, хони үсхэбэрилхэ гэхэ мэтэһээ эхилээд, нютагайнгаа, аймагайнгаа һалбарилда ехэхэн нүлөөтэй, суутай хүн болоно гээшэ.

Түмэнтэй шонын хүбүүн болохо, Баргажанай суута сэргэшэ Очиров Гуржаб Ванюшкеевич гээшые арга заатагүй нэрлахэ ёһотойбди. Манай нютагта, республикада, ондоо гээшье буряад уран зохёолшод Африкан Бальбуровай, Данри **Хилтухинай «Приказываю жить» гэһэн Гуржаб Очиров тухай номые уншаагүй хүн үсөөн байха. Тэрэ 20—30 онуудта Буряад** орон соогоо суута морин сэргэшэ, 1929 ондо КВЖД шадархи сагаантан болохо хитадуудаар дайлалдажа, эрэлхэг зоригтой баатар гэжэ алдаршажа, буряад зоной дунда 2-дохи хүн Дайшалхы Улаан тугай орденоор (1-дэхи хүн—Элбэг-Доржи Ринчино) шагнагдаһан алдартай, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуучэй дайнай үедэ Смоленск шадар партизанска отрядай, һүүлдэнь—соединениин командир ябаһан алдартай.

Һүүлэй 50 жэлэй хугасаа соо нютагтаа, аймаг дотороо буряад зондоо ажалаараа суурхаһан нютагаймнай Геройнууд — Социалис Ажалай Геройнууд — Бубеев Радна Сагалаевич, Цыденов Гомбо Боболоевич, Кировэй нэрэмжэтэ колхозой таряачид — Эрдыниев Ринчин— (бригадир), Баяндуев Сангаржаб — (агроном), хонишод — Цыремпилова Шалсама Ламожаповна, Сангадиева Ольга Энхеевна, Сунцуев Дашанима Буодневич эгшэд; РСФСР-эй түдөө ажахын габьята хүдэлмэрилэгшэд — Хилганын — Радна-ев Далай Ринчинович, механизатор — Заяхаев Золто Понхониевич, Баян-Голой — Гармаев Александр Радна-евич, багшанар — РСФСР-эй габьята багшанар — Сангадина Ханда Бадмаевна, Дамдинова Лина Лыгденовна, Будаева Зинанда Бураевна гэгшэд бэшэшье олон суута хүнүүдээр Баргажанай буряадууд суурхадаг, омогорходог юм. Эндэ Хурамхаанай суута хүнүүдые — Социалис Ажалай 10 гаран Геройнууд, суута генералнууд, уран зохёолшод, эрдэмтэд, артистнар, багшанар, врачнууд болон бусадшье олон зоя нэрлэгдэхэ ёһотой. Эдэ бүгэдэмнай — манай Баргажанайхид найман обогой хүнүүд гээшэ. Хэниинь ямар яһанай, ямар обогой, нютаг нутын хүгжөөлтэдэ, Эхэ орондоо ямар туһа асарааб гэжэ залуу үетэндэ, үри хүүгэдтээ, аша гушанартаа дамжуулжа, үльгэр түүхэ болгон хөөрэжэ байха аха заха зоной, үбгэд хүгшэдэй, эжы абанарай аргагүй ехэ хүндэтэй, харюусалгатай уялга-даабари болоно. Энээнэй түлөө бидэ үндэһэн соёлой түб байгуулжа, баргажанай буряадуудайнгаа ёһо заншал, һургаал заабари, соёлые шудалха, шэнжэлхэ зорилготой хөөрэлдөө, харуулга эрхилжэ эхилбэбди. Энэ һайхан үүсхэлыемнай дэмжэхэ гэжэ найданабди.

Тэрээнһээ гадна саашаа хайшан гэжэ ажалаа эмхидхэхэ, ажахыгаа эрхилхэ, газар уһаяа эзэлхэ, үбһэ ногоое, талха тариягаа ургуулжа, үхэр малаа үдхэжэ, үхибүүдээ һургажа, үтэлһэн үндэр наһатай зоноо харалсажа, үнэр баян, ядарал зоболон үзэнгүй амгалан тайбан ажаһууха тухай бодомжолхо ёһотойбди.

Эдэ бүгэдэ хөөрэлдөөнүүд мүнөөшье, саашадаашье эмхидхэгдэжэ, бодото үйлэ хэрэгүүд боложо мүндэлхэ бэзэ гэжэ найдахаар байна.

Б. МОЛОНОВ,
Баргажанай аймагай Баян-Голой дунда һургуулиин багша, нютагай соёлой түбэй правленниин гэшүүн.

Республикын Верховно сүүдтэ

АРХИИН ХОЙШОЛОН ГҮ, АЛИ ҮБШЭНЭЙ ШАЛТАГААН ГҮ?..

...ималгын районой Сотниково һуурин... 1958 ондо түрэһэн, тэндээ ажа... ...ууна, ажаллажа байһан Владимир ...лексеевич Загузинай хэһэн гэмтэ... ...ралдаар эрхилэгдэнэн уголовно хэ... ...ндэ харагдаба. Хоёр хүниие ой... ...хатуугаар зобоожо хорооһон Загу... ...ин Россин Федерацийн Уголовно ...одексын 102 статьягай хэдэн пункт ...дбитай байна.

Үнэгэрэһэн жэлэй декабриин 3-да ...агузин, Сивотин, Кочеков гурбан ...ргажа, хатуу харые уугаад, һүү... ...ь арсалдажа, наншалдаад, эри... ...мсэ хэрэглэһэн байгаа. Эхэтэйнь ...ааргаа һуурһан Сивотинтой эбгүй ...йһан Загузин туйлай ехээр гаараа... ...ан оноор Түн... ...ймаг соо хилэ сахи... ...застава Жэмһэг, ...Туран, Мон нюта... ...ихэгдэжэ, тус-тус... ...ой гаран сэрэг... ...ингэргэжэ, хүр... ...ол, СССР үгрэнүү... ...сахидаг байгаа ...-над оноор Жэм... ...бүл багаар Хэрэнэй, ...ставануу үгы ...гансал хилын ...Монгойн застава ...мүнөөшье үргэлжэ... ...зандаа.

...гэй, Туранай заста... ...гэр байрануud, ...конюшнинууд, бэ... ...ганууд үгтөө бэлэй. ...Хэрэн тосхоной за... ...томо барилгануud ...нэдаа үлэжэ. 1960 ...базаа дээрэнь ай... ...үүшынхиеэ ин... ...нургуули нээгдэжэ, ...Хүнэн аймагай, мүн ...аймагайнгаа Мон, Ту... ...тоорио, Жэмһэг, Хой... ...Хэрэн тосхонуудһаа ...ай, олон хүүгэдэй, ...ааду айлнуудай үхи... ...гэ сугларжа, нэгэ ...ын нэгэ һайнаар ...лагдажа, хүмүүжүү... ..., һуража эхилһэн ...

...һургуулиин урда ...ар Хэрэн горхон ...хоёр тэргүүрнь мүн... ...хасуури модод ...байдаг. Ёнотой үхи... ...амарха, һураха саад ...ешэ ааб даа. Инмэ ...дросалгатай ажалда ...директорээр табихаб ...ууллан КПСС-эй Түн... ...райкомой бюрогой ...дээрэ харагдаа бэ...

...һанһаа эхэ, эсэгэ... ...жэ үншэн болоһон, ...дааа һургуулиин ...торэр, Ленинэй нэрэм... ...ын түрүүлэгшээр, ...эй Түнхэнэй райко... ...хордохи секретаряар ...ан, Буряад Респуб... ...Һургуулиин габьята ...ан Доржиевич Ха... ...томилогдсон бай...

...Доржиевич аргагүй ...ал хэжэ, һургуулиин... ...ургашадай классуу... ...ргашадай байра, сто... ...тахайн, тахяануудай, ...ой байрануудые жэл ...ажажа, хүсэндэнь ...нютаг нютагуудһаа ...ргашадые халуун ...ргөө утгажа абаһа... ...магайнгаа түүхэдэ ...ондэн үлэнхэй.

...ануудые, стол, стул... ...классай самбарнуу... ...кемейнүүдые, тех... ...зарагсэлнүүд гэхэ ...мүн ГАЗ-51, ЗИС... ...маркын автомаши... ...дые Улаан-Удэ хото... ...ондэр; һүнигүй шахуу

шэрэһэн байгаа бшуу.

Түрүүшынгээ һуралсалай жэлэй эхилхэдэ, аймагайнгаа һургуулиинуудһаа дүршэл ехэтэй багшанарые зууршалжа асараад, тэрэ доронь тэр байрануудаар хангажа шадаһаниинь һайшаамаар һэн.

Байгша ондо Хэрэнэй дунда интернат һургуулиин хүдэлжэ эхилһээр аяар 35 жэлэй ой гүйсэбэ. Үнэгэрһэн хугасаа соо Хэрэнһээ — 1115, Тоорohоо — 97, Жэмһэгһээ— 136, Туранһаа — 120, хүршэ Ахын аймагһаа — 20 гараад. Һурагшад болбосоролой аттестат гартаа абажа гараад, наһанайнгаа мэргэжэл олохоёо ябаһан юм.

Түс һургуулиин хүгжэлтэдэ түрүүшын директор Буряадай АССР-эй габьята багша Ж. Д. Халудоров, РСФСР-эй арадай гэгээрэлэй отличник Э. З. Васильева, Буряадай АССР-эй габьята багша А. С. Иричеев гэгшэд ехэ хубитаяа оруулалсаһан габьятай. Һургуулиин ветерануудай тоодо багшанар В. П. Покидкина, В. И. Васильева, В. И. Замураева, Л. Н. Новосельцева, Л. Н. Шубина, Л. Б. Дамшаев, З. А. Антропова, С. К. Ошорова, Г. М. Сыренов, Л. Л. Хальбаева, А. Н. Бальдруева, Г. Л. Томилова, Р. Г. Сороковикова гэгшэд тоолгодоно.

Интернат һургуулиин түрүүшын алхам хэһэн хүмүүжүүлэгшэдэй тоодо В. А. Халудорова, Г. Ш. Данилова, В. П. Хогоев, З. С. Сенокосова, ахалагша пионервожатануud Г. В. Черводкина, Р. А. Шубина гэгшэд оролсоно.

1965 ондо түрүүшын выпуск болоожо, 8-дахи класс олон хүн дүүргээ. Нэрлэбэл, Доржо Бодеев, Гарма Пандеев, Валерий Габаев, Саша Гармаев, Люба Демина, Саша Лифантьев, Валя Лыгденова, Ваня Матуев, Саян Манзаракшеев. Эгээл түрүүн дүүргэһэн классые даагшаар В. П. Хогоев хүдэлжэ, шэбинартаа хүсэд хүмүүжүүлгэ, һуралсал үгэжэ шадаһан юм.

1966 ондо спортивна зал, 1967 ондо хоердохи, гурбадахи корпусуud ашаглагдага оруулагдаа бэлэй. 1970 ондо түрүүшынхиеэ 26 хүн арбадахи класс дүүргэжэ, болбосоролой аттестат абаһан гээшэ ааб даа.

1965—1970-аад онуудаар тус һургуулида һурагшадай хоорондо өөрыгөө даһаһан захиргаан (самоуправлени) эмхидхэлгэ дэлгэрһэн юм. Тэндэ һураже байһан Гал

СОЁЛОЙ ҺОНИН

ШЭНЭ ЗҮЖЭГ ТАБИГДАБА

Х Намсараевай нэрэмжэтэ буряад драмын академическэ театрай тайзан дээрэ аяар холын Америкэһээ Дэвид Кэплан гэжэ суутай режиссер ерэжэ, агууехэ драматург Шекспирэй «Зунай һүниин зүүдэн» гэжэ комедиг найруулан табижа, нюлиин 23-да премьерэ болобо. Дэлхэйн олон гүрэнүүдэй томо ехэ хотонуудта зүжэгүүдые табижа, мэдээжэ болоһон энэ найруулагшын намтар баян юм.

Тиихэдэ мүнөө манай Улаан-Удэ хотодо зүжэг найруулба ха юм даа. Дэвид Кэплан 41 жэлэй саада гээ Нью-Йорк хотодо түрэһэн намтартай. Бертольд Брехтын шэглэл барижа, зүжэгүүдые найруулдаг хараа бодолтой режиссер юм. Тэрэ хамта дээрээ 50 зүжэг найруулһан байна. Америкынгээ тон томо хото городуудаар олон зүжэгүүдые табиһан намтартай. Тоолобол, Нью-Йоркдо арбаад дахин, Лос-Анджелеста хэды дахин, Бостон, Чикаго, Лас-Вегас, Миннесота, хариин гүрэнүүдэй хотонууд болохо Токио, Мюнхен, Гонконг, Лондон, Ново-Скотиа, Атлантик-Сити, Рим гэхэ мэтэ юм.

Зүжэгэй гол рольнуудта манай театрай эрхим артистнар наадаба. Тэдэмнай хэд бэ гэбэл, Россин арадай артист Г. Бутуханов, Россин габьяата артистка Л. Дугарова, Буряад Республикын арадай артистнар О. Бабуев, Д. Бочиктоев, Ч. Гуруев, Ц. Цырендоржиев, М. Зориктуева, Ч. Ринчинов, Буряад Республикын габьята артистнар Н. Цыбикжапов, В. Самбуев, Ж. Балданов, Д-Ц. Дашинамжилов, Д. Тангатова, театрай артистнар С. Жаргалова, Б. Дышенов, Д. Дамдинова, С. Галсанов, З. Ринчинов, С. Цыдыпова, Х. Онгоева, Б. Жалцанова, Л. Ермошкин гэгшэд болоно.

Манай зүжэгтэ та бүгэдэ харагшадые бултыетнай уринабди.

Ц. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ,
театрай уран зохёолой талые даагша.

ШЕКСПИР—БУРЯАД ТЕАТРТА

Зунай аяама халуунда театрнуудная гастрольдо ябадаг заншалаа орхижо, бууса дээрээ байгаад, шэнэ зүжэгүүдые табидаг болобоха. Имагтал нимэ үгэнүүдээр Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ буряад драмын академическэ театрай һүүлшын хүдэлмэри ажагламаар байна. Ушарынь гэхэдэ, суута драматург В. Шекспирэй «Зунай һүниин зүүдэн» гэһэн пьесээр шэнэ зүжэг театрай тайзан дээрэ мүндэлбэ. Тэрэниие режиссёр Дэвид Кэплан (США) найруулан табиһан, уран шэмэглэлыень бэлдэһэн байна.

Зүжэгэй эхилхын урда баярта үйлэ хэрэг болобо. Буряад Республикын Президент Л. В. Потапов бүлэг артистнуудые амаршалжа, М. Г. Елбоновто Россин арадай артистын, Д. Ж. Тангатовада, Д. Р. Юндуновада Буряад Республикыһ габьята артистын нэрэ зэргэ олгоһон тухай грамотануудые Л. Л. Дугаровада Буряад Республикын Хүндэлэлэй грамота барюулаа. Олоной дуратай артист М. Елбонов харюугай үгэ хэлэхэдээ, залуушуулай нимэ үндэр нэрэ хүндэтэй болоһондо баярлажа байһанаа мэдүүлбэ. Удаань Президент зүжэгэй премьерэдэ байлсаа.

Уридшалан хэлэхэдэ, премьерэ урагшатай һайнаар үнгэрөө. Буряадай арадай артистка М. Зориктуева залуу артист Б. Дышенов хоёрой наадан олондо зохидшоогдоо. Энэ зүжэгтэ хабаадаһан бүхы артистнуудтэ үнэн зүрхэнһоо ороложо наадаа гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй.

Шекспирэй зохёоһон пьесэнээ бүрин бүтэн юумэн мүртэй үлөөгүй. Американ режиссёрой һанаашаар Шекспирэй персонажнууд ород, буряад хэлэн дээрэ хөөрэлдэнэ, мүнөө үеын сэргэй хубсаһанһаа эхилээд, буряад тэрлигүүдыешье үмдөөд хайрлдана. Хүнэй зүүдэн соо юун бологшогүйб даа. Тиимэрхүүл юумэн театрай тайзан дээрэ болоно. Нэрэнүүдынышье баһал жэгтэй: Тезей, Лизендр, Филострат гэхэ мэтэһээ эхилээд, Хүхэ шоно, Шара үнэгэн, Бартахи баабгай хүрэтэр бии. Харагшадай хаража жаргамаар һонин-һонин үзэгдэлнүүд яһала олон даа.

Ородноо буряадшаһан Г. Г. Чимитовэй, хүгжэмыень тааруулһан В. Д. Пантаевай хүдэлмэрние тэмдэглэмээр.

Х. СОКТОЕВ.

«ШАРБИИ МЭРГЭН»

Цырен-Дондок Чимитовэй «Шарбии мэргэн» гэжэ нэрэтэй үльгэрэй ном Һаяхан Хэжэнгын типографида хэблэгдэн гараба.

Энэ номой автор Цырен-Дондок Бадмаевич Чимитов 1924 ондо Хэжэнгын аймагай Заганата нютарта түрэһэн юм. Тэрэ 1942 ондо сэрэгэй албанда татагдажа, ороной зүүн хилэ шадар алба хээ. Удаань япондайнда хабаадалсажа, дайшалхы габьяагайнгаа түлөө Эсэгэ Ороноо Хамгаалгын дайнай 2-дохи шатын орденоор, «Японние илаһанай түлөө», «Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай 1941—1945 онуудта ажалай габьяа гаргаһанай түлөө» болон бусад олон медальнуудаар шагнагдаһан байна.

Тэрэ амаралтада гараһан сааһаа хойно түрэл нютагайнгаа түүхэ, түрүү хүнүүд тухай очерк, зурагалануудые бэшэжэ, маниай «Буряад үнэндэ» саг үргэлжэ эльгээдэг байһан юм.

Цырен-Дондок Бадмаевичай материалнууд удха шанаараа гүнзэгы һэн тула олзуд гээд лэ манай газетэдэ эрхим гэжэ тэмдэглэгдэдэг һэн.

Россин Журналистнуудай холбооной гэшүүн, дайнай ба ажалай ветеран Цырен-Дондок Бадмаевич Чимитов 1994 оной июль һарада наһа бараа бэлэй.

Теэд тэрэ наһа барахынгаа урда тээхэнэ «Шарбии мэргэн» гэһэн номоо хэблэлдэ бэлдэжэ үрдиһэн байна. Энэ үльгэрые 1936 ондо Ц-Д Чимитовэй 4-дэхи классай һурагша байхада Очирай Ямаан гэжэ үльгэршэн тэрээндэ хөөрэжэ үгэһэн юм. Тиигэжэ Цырен-Дондок Чимитов тэрэ үни дуулаһан үльгэрөө ном болгон зохёоһон байна.

Энэ үльгэр авторай наһа барааная дүүлээр хэблэлдээшье һаа, олон тоото уншагнадгаа хүрэжэ ерэбэ гэшэ.

Д. БАЛЬЖИНИМАЕВ.

Абай Гэсэрэй һайндэр—Буряад орондо

1995 оной июниин 30. Улаан-Удэ хото Советуудэй талмай.
Ц. ЦЫРЕНЖАПОВАЙ фото

УРАН БЭЛИГЭЭ ДЭЛГЭЭ

Тээмэндэ Улаан-Удын соёлой болон искусствын училищиин (директорынь Л. В. Лоскутникова) тоосоотэ концерт боложо, һурагшад бэлиг шадабараа гэршэлээ һэн. Иланганаа олон хатарнуудые, хэшээлһээ хэбэгүүдые эдир артистнууд харуулһан байна. Буряад Республикын соёлой габьяата худэлмэрилэгшэ Татьяна Вампиловагай, хатарай оусад багшанарай һургажа байһан хүмүүжэмэлнүүд шадамар бэрхээр хатаржа, эндэ суглараг шадаг (буряад драмын театрай зал соо) халуун эльга ташалгаар угтагдаа.

«Би хатархаяа һананая...» гэжэ нэрлэгдэнэн энэ концерт-наадан дэмы нэрлэгдээгүй ёһотой. Юуб гэхэдэ, эдэб арадуудай гоё һаяхан, нюдэ хужарлама хатарнууд энэ удэшые шэмэглээ.

Олондо мэдээжэ хатаршан байһан Татьяна Гергесовагай найруулан табиһан «Хаб загаһад» гэһэн хүхюун хатар зохид байгаа. Сэрэгшэ басагадай гүйсэдхэһэн хатар оосом дорюун, хүхюун эшхэрээтэн, түбэроётэй байба. Иналтын һайндэрэй хүндэлэлдэ зорюулагдаа. Басагадай хойно хойноһоо дахалдан, урдажа байһан уһанай урасхалдал, дүхэриглэн хатарһан «Жарки» гэһэн ород хатар хаража гоёшоогообди. Монгол, буриад, зүүн зүгэй хатарнууд училищиин концертын программада ороо.

Зүүн зүгэй уран гоё хатар Оюна Чимитова, Эржена Будаева, Жамьяна Базаржапова гэгшэд гүйсэдхэбэ. Үншэн сагаан ботогоной хатар Сэсэг Цыремпилова шадамар бэрхээр хатаржа, халуун альга ташалгаар угтагдаа.

Буряад, монгол арадай хүгжэм, дуунууд энэ удэшэ дээрэ шэхэнэй шэмэглээ болоо һэн. Итаг дээрэ наададаг ансамблиин артистканууд солонгос, монгол арадай дуу хүгжэм гүйсэдхэжэ, шагнагдаг болсуулаа. Энэ бүлэгые монгол багша, хүгжэмшэн Сагаан Чулуу хүтэлэрилдэг юм. Даншан хатуу шэрүүн жэлнүүдтэ зорюулагдаһан «Эхын зүрхэн» гэһэн дуе дуунай бүлэг (хүтэлэрилэгшэнь— багша Светлана Намсараевна Намжилон) яһала орондожо дуулаа.

Энэ удэшэ олон дуу, хатар харагшадай анхаралда таонгдаа. Энэ концертые яһала зохидоор Дарима Дылыкова хүтэлэрилөө. «Алтан Дунгы» гэһэн буряад арадай дууе Жаргалма Цынгуева гүйсэдхэбэ. Шанга һайхан хоолойтой Т. Смолина ород арадай дуу ханхинуулаа. Омог дорюун, хүхюун зугаатай ёохор наадаар концерт түгэсэбэ.

Ерээдүйн артистнууд, хүгжэмшэд, дуушад эндэһээ урган гараха байһандань этигээ һэмди. Һурагшадые хүмүүжүүлжэ, искусствын, соёлой баян жасатай танилсуулжа, уран бэлигыень улам хурсадхажа байһан багшанарта баярые хүргэхэ дуран хүрэнэ.

Б. ДОРЖИЕВА.

СПОРТ — СПОРТ

ТОБШОХОНООР...

ПАУЭРЛИФТИНГ. Залуушуулан дунда дэлхэйн түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн үсэгэлдэр Индиин нинслэл Дели хотодо нээгдөө. Россин Федерацийн сасагадай суглуулагдамал командын оүридэлдэ оруулагдажа, Буряадай багшанарай институтай оюутан, уласхоорондын классай спортын мастер Светлана Теслова хабаадажа байна. Нёдондо жэл Индонезидэ үнгэргэгдэһэн дэлхэйн чемпионадта нютагаймнай басаган схэ амжалта туйлажа, дэлхэйн чемпион болоод, хүсэ шадалаа гаргалгын гурбан зүйлөөр илалта туйлахаһаа гадна, хэдэн рекорд тогтоожо, табан алтан медальнаар шагнагдаа һэмнай. Баяхан нэгэ упражненеэр Европын чемпионой нэрэ солодо хүртэһэн уласхоорондын классай спортын мастер Александр Деханов тэрэниие һурган һоридог юм. Энэ схэ наадада амжалта туйлахыень нютагайнгаа басаганда хүсэе.

ХҮНГЭН АТЛЕТИКЭ. Олимпийн наадануудай хоёр дахин чемпион Европын Кубогта хүртэһэн Владимир Куцай дурасхаалда зорюулагдаһан уласхоорондын заншалта мүрысөөн Москвагай Лужникидэхи Түбэй стадион дээрэ болобо. Энэ мүрысөөндэ нютагаймнай басаган, спортын мастер Наталья Чистякова 400 метрэй зайда урилдахадаа, түрүү һуури эзэлжэ, чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртоо.

ҺУР ХАРБАЛГА. Дэлхэйн түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөн августын 1-һээ 6 болотор Индонезийн нинслэл Джакарта хотодо үнгэргэгдэхэ. Мүнөө Россин Федерацийн суглуулагдамал команда түгэсхэлэй һорилго хэжэ байна. Россин спортын габьята мастер Геннадий Митрофанов (Эрхүү), уласхоорондын классай спортын мастернууд Бальжинима Цыремпилов, Валерий Лысенко (хоюулаа Улаан-Удэһөө), Юрий Леонтьев (Чебоксары), Светлана Жигжитова, Наталья Болотова (хоюулаа Шэтэнээ), Елена Тутатчикова (Кызыл), Маргарита Галиновская (Москва) гэгшэд ороннигоо нэрэ хүндые хамгаалха юм.

ФУТБОЛ. «Сэльнгэ» командын хүүгэдэй спортын клубаи түлөөлэгшэд футболой фестивальда хабаадахаяа Швециин Гетеборг хото мордобо. Тренер Геннадий Гордеев тэдэниие һурган һоридог юм. Дэлхэйн олон ороннуудай 1500 шахуу команда спортын энэ схэ наадандa хабаадахаар хүлеэгдэнэ.

Б.М. ЖИГЖИТОВ.

Шатарай

Анатолий Карпов шухала наадан боло

— 20 жэлэй саана Фишер Тантай наадахаяа арсажа, ФИДЕ-гэй гуримай ёһоор чемпионой нэрэ зэргэ Танда олгогдоо һэн. Хэрбээ тэрэ наадалай болоо һаань, хэнтнай шүүхэ байгаа хаб?

— Би өөрынгөө арга боломжонуудые, 40, харин Фишерэйхиие 60 процент байгаа гээд мүнөө сэгнэнэб. Зүгөөр хэнэй процентнүүдынь бодото байгааб гэжэ сэгнэхэ гээшэ хүшэр. Нааданай болохо багта шатаршанай хэр байһанһаань бүхы юумэн дулдыдаха байна бшуу.

— Тэрэнэй наадахаһаа арсаһанадинь шалтагаанууд гансал ФИДЕ-һээ дулдыдаагүй гэжэ хэлсэдэг һэн...

— Минии улам һайчаар наададаг боложол байхада, тэрэ айгаа гэжэ хэлсэдэг. Миниий һанахада, шалтагаанинь өндөо байгаа ха. Фишер ходо өөрһөө айдаг байгаа. Иланганаа алдуу хэхэһээ айдаг бэлэй. Тиимэһээ энээнһээ уламжалан, тэрэ наадахаяа арсаһан байжа болоо.

— Энээнэй удаа тэрэ огто харагдахаяа болиншэһэн аад, 20 жэл болоод лэ бии болоо һэн. Зүгөөр Тантай өөшэ, хариин Спасскитай наадаа...

— Энээниие ойлгуулхада, хүнгэн лэ даа. Нэгэдэхеэр, тэрэ аяар 20 жэл соо хаанашье наадаагүй. Харин шатаршан хадаа ходо һорилго хэжэ байха ёһотой. Турнирнуудые юуншье һэлгэхэгүй. Хоёрдохёор, тэрэ Спасскитай тон һайн харилсаатай юм. Тиимэһээ тэдэнэр түрүүн хэлсэһэн байгаа бэшэ аал даа.

Гурэадахаэр, Фишертэй 1977 ондо чулзаа һэмди. Тиихэдэ чулзалга эмхидхэхэ тухай хэлсэхэ сагнай угаа бага байһан юм. Би Корчнойтой удангүй наадаха болоод байгааб. «Анатолий, мүнөө ши бидэ хоёр наадахаяа байна бэшэ хэбэртэйбди. Зүгөөр би шатар наадандаа бусаха һанаатай. Өөрынгөө хуушанай хүсэ бусаахын тулада нэгэ жаа бага зиндаагай гроссмейстергай наадаха ёһотойб. Тиимэһээ хэн нэгэнтэй наадаа һаамни, шамтай наадахаяа арсаа гэжэ бү тоолоорой,»—гэжэ Фишер намдэ хэлээ һэн. Теэд Спасскитай наадаһанайнь удаа хоёр жэл үнгэршоод байнал даа...

— Тэрэ харагдахаяа болиһон хүгасаа сэгоо тэрэ Танай наадануудые шудалжа, наадахада бэлдэжэ байгаа аалам?

— Манай нерэнэ байгууламжа ехэ һонин. Бидэнэр ехэ түргэнөөр бэеэ һула табидаг байнабди. Тиимэһээ аяар хорин жэл соо нэрэлдээ дараалга үгөөгүй байһан һаа, ямар нэрэ шиидхэбэри абаха гээшэ угаа хүшэр. Юуб гэхэдэ, дүй дүршэл гэгдэнэ ха юм.

— Нэгэ корреспондент-тэй хөөрэлдэхэдөө, Фишер ганса илаһые эрмэлэдэг бэшэ, мүн нааданда байһан хүнөө айлгахые, һүрдөөхые, дарахые ороддодог гээ һэнта. Харин Танда гол юумэн хадаа илалта бэлэнэ. Каспаровһаа Та юугээрээ илгаагаюта?

— Хэрбээ түрүүшын һуури эзэлхэ шадаа һаа, зорилгоёо дүүргээб гэжэ тоолодогби. Мүрысөөндэ ямар тоотойгоор илаһан хамаатай бэшэ байдаг. Һүүлэй дүн лэ шухала байна бшуу. Зүгөөр Фишерэй Ларсениие 6:0 тоотойгоор шүүжэ гараһан тухай булга һанана ёһотойт. Харин Каспаров... Тэрэ шатарта хандалгаараа максималист юм. Бидэнэр бултадаа шатар наададаг өөр өөрын арга дүрэнүүдтэйбди.

— Зүгөөр адлишье юумэн бия бэшэ гү? Жэшээлхэдэ, Каспаров Та хоёр түрүүшынгээ һамгадһаа һалаһан байнат...

— Адли юумэмнай хомор даа. Баримтануд адли байжа болоо ааб даа. Тэрэл зуура тэрэнэй хайшан гээд һалаһан, урданайнгаа бүлэдэ хайшаагаар хандадаг тухай хэлэхэ болоо һаа, тон ехэ илгаатай байха.

— Танай бүлэ тухай хэдэн үгэ хэлыт...

— Мүнөө хоёрдохи һамгантаяа байнаб. Наташа гэжэ нэрэтэй 1987 онһоо хойшо суглаабди. Түрүүшынни һамганһаа гараһан хүбүүмни 15-тай болоо. Һургуулида пураша. Удангүй тэрэнээ дүүргэхэнь. Саашаа юу хэхэб гэжэ хэлэхэнь хүшэр.

— Хүбүүнтнай баһал шатаршан гү?

— Дуугаржа шадахагүй байхадаа, бэрсэ хүбүүн хоёр руу заадаг, зангадаг байһан юм. Зүгөөр шатар наадаха тиимэ ехэ эрмэлзэлгүй. Шатар наадаха бэлиг нэгэ үе болоод бусадаг гээд адаглахаар. Хүбүүниинь эсэгэдээл адли амжалта туйлаа гэжэ дуулдаагүй.

— Анатолий Евгеньевич, шатаршан Карловаа эгээл эрхим һайн жэлнүүд үнгэрэн ошоо гээд хэлэхээр гү? Юуб гэхэдэ, Каспаров мүнөө болотороо урда гараһай ябана бшуу. 1995 оной январиин 1-нэй байдалаар алахада, тэрэ ФИДЕ-гэй рейтингээр 2805 очкогой, харин Та 2765 очкотой балнат...

— ФИДЕ-гэй рейтингын список хадаа ямар нэгэ турнирай дүн харуулна бэшэ, харин нэгэл сагай байдал харуулна. ЭЛО-гой таблицын ёһоор 3000 очкогой дүн би Линареста харуулаа һэм. Шатарай түүхэдэ эгээл нимэ түрүүшын дүн харуулба гээшэб. 3—4 турнирта удаа дараалан наадажа, ходо иланжа шадахаяа болёо хүн бэзэб. Урдань ямар нэгэ турнирта ямаршье бэлэдхэлгүйгөөр наадажа шадаха байһан һаа, мүнөө тиигжэ шадахаяа болинхойб.

— Тэрэл зуура чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэхэ һанаатай залуушуул Танай анхарал татана, һанаетнай зобоонь ёһотой. Жэшээлхэдэ, Иванчук, Крамник...

— Тэдэнэр ехэнхи сагаа шатар наадажа үнгэрэдэг. Харин би сагайнгаа 80 шахуу процентыень нинтын хэрэгүүдтэ зорюулдагби (Карпов хадаа Эб найрамдалай жасануудай уласхоорондын эблэлэй болон «Чернобыль-Туһаламжа» гэжэ уласхоорондын эмхиин президент юм). Москвааһаа ондоо тээшээ ороходоол, шатар эрхилдэгби. Х... Иванчук, Р... гэгшэдэй үет... да. Үнэхөөрө... хой.

—Каспаров... наадахые дур... бта?

— Энээнһээ... Гата Камский... майе хүлеэжэ... хэйн чемпионо... гын түлөө... мын бии боло... тэрэ бидэ хоёр... даха зэргэтэй... өөрынгөө гур... урда табихаяа... һэдэнэ. Энэнь... ааб даа.

— Теэд тэ... бусаа гэлсэнэ... тэрэнэй гури... болоно бэшэ гү...

— ФИДЕ-гэй... болоһон конгре... зиденттээ һур... вай ФИДЕ... үгэнүүдые... ямар нэгэ доку... Кампоманес я... документ хар... гүй. асуудалда... хаһаа арсаа.

— Адвокат... дото дээрээ гр... шэ гээшье һа... ФИДЕ-гэй вице... һунгаа. Энэ у... дэнэртэй х... болон бүхыдөө... хэйдэ ямар н... гэжэ һананат?

— РФ-гэй К... нистерствын М... хиие маанадай... гаар доро хуулг... лодог хадань, ... це-президентээр... Дэлхэйн тон... хэблэлэй зураг... рикын, Испаний... дини — һуни... айлгаха, худалд... дэлгэнүүд хэгд... гэжэ бэшэхэдэнь... гаа. Хубиин... тухай хэлэхэ бо... рн муу болонхо... квадахи конгрес... каров намда за... нэн.

Макаров Кас... Москвагай... олимпиадада на... рнин 1-дэ уряа... рысөөн ноябрин... халһан байгаа х... зуура Каспаров... болгоһон Михаи... гые тэдэнэр... Мүрысөөн Мос... рөө гээд һануу... харилсаанууд д... рай хэрэгтэ нуд... гүй байха арга... **— Танине КГ... мэрилэгшэ гэһэн... тараа. Юун гэ...**

— Түрүүшынь... жа байнаб. КГБ... һалдаг байгаа. Т... ондоо юумэн бш... шье спортсмену... намтайшье, Кас... КГБ-эйн худа... хилын саана га... КГБ маниай хар... лодог байгаа бш... чемпионой нэрэ... лоо тэмсэлэй бо... да, юуншье бо... һэн. Онсолходо, ... Фишерэй бин бо... мүрысөөнүүд М... гэрэгдэдэг байга... шад хэрэгтэй... байгаа бшуу..

В. ...

(«Аргументы һонинһоо

Зуһаландаа газарай эдеэ ургуулг

ИЮЛЬ—ХҮДЭЛМЭРИИН ТҮЛЭГ ХАҺА

Огородой эдеэнэй хойноһоо харуулһалха хаһа түлэг дундаа орохой байна. Жабдангуудаа саг ургэлжэ нэрхинилгэжэ, бог үньыень түүжэл байха шухала. Ургамалай дорохи хүрьһэ нэрхинилгэхэдээ, агаар (кислород) оруулнабди. Энэмнай ондоогоор хэлэбэл, «хоёрдохи уһалалга» болодог юм. Нэрхигэр хүрьһэн шиг нэгтошье барисагай байдаг.

Капуста, горох, фасоль гэхэ мэтэеэ халта обоолходо болохо. Харин морхооб, свекло, репэ, редькеэ шэнгэрүүлжэ, үлүүнүүдыень ходолжо абаха хэрэгтэй. «Үлүү хаража удхэн болгобол, һула һалахаш» гэһэн арадай сэсэн үгэ бии бшуу: Удхэнөөр таригдаһан ургамалһаа һайн ургаса абтадаггүй. Морхообууд хооронды зай 4 сантиметр, бусадайнь хооронда 8 сантиметр байбал дээрэ.

Мүнөө үедэ ехэ халуун үдэрнүүд болоожо байна. Үрэ, жэмэсүүдшье болоожо захалаа. Модоной үндэһэн, набша намаашье эршэгэйгээр ургажа байна. Зүгөөр энэ үедэ газарай хүрьһье шингээр дутажа, хатаажа болохогүй. Бороогой ороогүй үедэ жэмэстэ мододые уһалха шухала. Жэмэсэйнь болоожо байхада, үхэр нюдэнэй һөөгые заабол һайнаар уһалагты. Уһалхаһаа үүсэд органическа үтэгжүүлгэ (1 хүнэг уһанда 1 литр наг шэбхэ, үгы һаа 0,5 литр шубуунай аргал) оруулбалтнай, һайн байха. Хэрбээ нимэ үтэгжүүлгэ хэжэ шадахагүй һаа, минеральна үтэгжүүлгэ хэрэглэхэдэ болохо. Жэшээнь, зуруулай ... хайрсаг суперфосфат, аммиагай селитрэ, хлористо калий модоной үндэһэн руу адхаха юм.

Үтэгжүүлгэ оруулһанай һүүлээр уһалжа болоно. Тиихэдээ нэгэ эшын 3—4 хүнэг уһан хэрэгтэй, 3—5 жэл болоһон һөөгүүдтэ 5—8 хүнэг, үшөө дээшээ наһанай байгаа һаань, 10—15 хүнэг уһаар уһалха.

* * *

Зуналан барижа, газарай эдеэ ургуулхаяа һанаһан хүнүүд үрэһэтэ модо хэзээ тарихада һайн ааб гээд асуудаг. Энэ ургамалһаа болодог. Жэшээлхэдэ, үхэр нюдые сентябрь соо гү, али октяэриин эхеэр тарихада һайн. Шиигтэй дулаан намар яблони һуулгахада һайн. Харин сливэ, груша, вишни гэхэ мэтые хабар тарихада болохо. Зүгөөр һуулгаха нухыень намартаа бэлдэхэ хэрэгтэй. Эдэ мододой залуухан эшэнүүдые участок дээрээ булажа хадэгалаа... бүришье һайн ба... Залуу модо... абахадаа, тэрэнээ дулаа... байра соо удаан байлгаг... тохогүй — ургахаяа н... наха. Тиимэһээ һэрюун г... арга үндэнөөрнь шабар... ...ууха соо хэед бари... болохо.

Үндэнөөрөө абтаһан м... дон гансата шиигэ нойто... дутажа эхилдэг. Тиимэ х... дань үндэныень нойтон б... дөөр, мэшээгээр, ядахы... сагта... шиигтэй ногоогоо... орёогоо... асарха шухала. З... рим... модоной үндэнь... газетээр халта орёогоо... абаад... ябадаг. Ингэжэ б... лохогүй. Заал һаа шиг... тэй б... удөөр орёохо юм. Э... заабагдаа... бариманталгда... гүй һаа, модод хатажа үх... шоогүгэйшье һаа, удаан ү... шэлдэ... өөдэлдэгүй байда...

В. ТОЛТОХОЕВА
хэблэлдэ бэлдэ.

Редактор
Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б.М. Ж. (харюусалгата секретарь), НИМАЕВ П. Н. (редакторай орлогшо), ОЧИРОВ С. Д., ПИНТАЕВ В. И. (хэблэлэй директор), РИНЧИНОВ С. Д. (редакторай орлогшо), САМБЯЛОВА Т. В.

Эмхидхэн байгуулагшад—Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Манай адрес:

670000, Улаан-Удэ, Каландаришвилиин үйлсэ, 23, «Буряад үнэн» газетын редакци.

Редакциин телефонууд: редакторай — 2-50-96, приемный — 2-54-54, редакторай орлогшоной — 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретариин—2-50-52, секретариадай—2-60-91, таһагууд: политическэ—2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа—2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-61-35, 2-67-81, соёлой, эрдэмэй болон һургуулинуудай — 2-60-21 (даагшань), 2-57-63, олонхитын худэлмэриин ба мэдээсэлэй—2-54-93 (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын—2-60-91; корректорнуудэй—2-33-61, хэблэлдэ бэлдэгшэдэй—2-35-95, Манай корреспондентнууд: Агинскда—3-42-19; Закаменскда—30-61, Баргажанда—91-6-40.

Һонинуудые гаргадаг «Бурятия» хэблэлэй телефонууд: директор—2-49-94, оухгалтери—2-23-67, вахта—2-67-95. 2-67-05.

Газетэ хэблэлэй 2 хуудаһан хэмжээтэй.
Индекс 50901. Хэһэг 4327.
Стереотипта тушаагдаһан саг 20.15 хоёр.

Буряад Республикын республикан типографида газетэ хэблэгдээ.
Директорэйнь телефон: 2-40-45.
Б.0079-дэхи номертойгоор ... хэлдэ абтанхай. Зак... № 137.